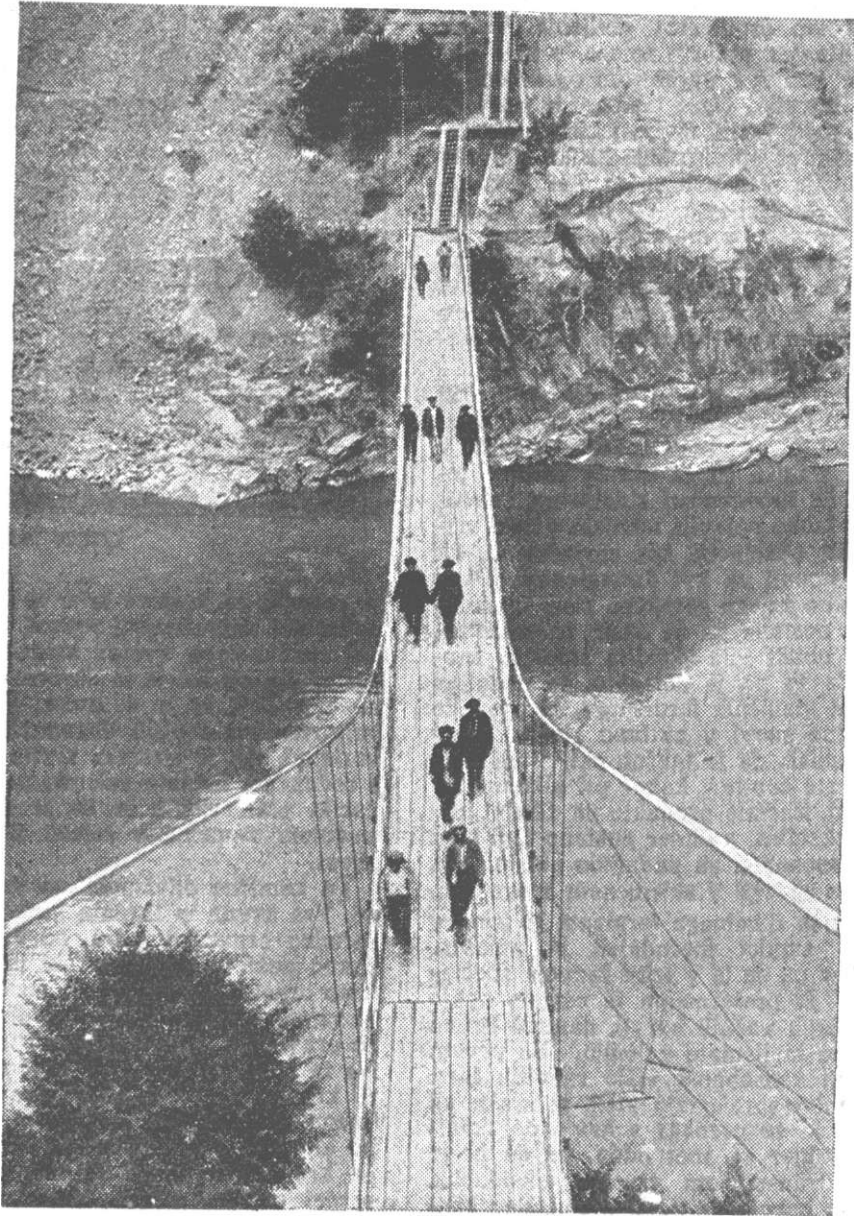

ZIYDEWE IN SVET

STEV. 7.

LJUBLJANA, 14. FEBRUARJA 1932.

КІІІІІА 11.

RUSI GRADE PROMETNA SREDSTVA V ALTAJU

Dihalni Serment

V svojem Nobelovem predavanju, ki je bilo ponatisnjeno v prvem zvezku »Zbornika za

—uporabno kemijo,« je podal Oton Warburg* nazorno sliko o svojih raziskavanjih dihalnega fermenta.

Warburgova raziskovanja se tičejo najglobljih problemov življenja. Vsaka živa stanica vsebuje železo, v neki določeni vezavi z organskim ogrodjem in neko barvilo, čigar naloga je najvažnejša med vsemi življenjskimi funkcijami: namreč sprejemanje kisika v svrhu oksidacije staničnih snovi, kar je energijski vir življenja. To barvilo ali dihalni ferment je moralo že obstojati, ko je začela dihati prva stanica. Ker se pa barvilo lahko proizvaja samo v živi stanici, se spet enkrat vsiljuje staro vprašanje vseh vprašanj: kako je nastalo življenje?

Na to vprašanje se ne da odgovoriti s staro predpostavko: da je pač dihalni ferment že od vsega početka obstojal v vsaki stanici. Njega učinek namreč temelji na sposobnosti staničnega železa, da se lahko pojavlja menjaje v neki višji vrsti oksidacije kot trovalentno, na nižji stopnji pa kot dvovalentno. Dvovalentno železo sprejema kisik iz okolice in postane na ta način trovalentno. V tej obliki šele oksidira stanične snovi. Za to pa je potreben še nadaljnji aparat staničnih fermentov, ki prevede stanične snovi v aktivno stanje. Warburg misli, da je takšno aktiviranje neke vrste cepitev, kakor pri alkoholnem vrenju. Nastale produkte pa dihalni ferment oksidira, s čimer postane tudi sam spet sposoben za nadaljnjo akcijo. Ves proces se vrši v sklenjenem krogotoku.

Učinek dihalnega fermenta je torej v vsaki stanici merodajen in splošen, vendar pa se je v teku razvoja specializiral. Iz prafermenta je nastalo dvoje nadaljnjih važnih barvil, namreč krvno barvilo in listnato zelenilo. Na prvem temelji sposobnost višje razvitih bití i. da lahko sprejema kisik iz zraka ali vode, ki se prenaša s krvjo do tkaničevia, kjer se spet odda, ne da bi se med transportom izvršila oksidacija. Krvno barvilo je zgolj prenašalec kisika, ne pa oksidacijski ferment. Listna-

* Glej »Oton Warburg«, Žis, knjiga 10, str. 601.

OTON WARBURG

to zelenilo pa je prav tako le posredovalec ene najvažnejših reakcij v življenju rastlinskega sveta: asimilacije ali nastajanja sladkorja in škroba iz ogljikove kisline, ki je v zraku. Po Warburgovih najnovejših dognanjih je zelo verjetno, da je nastalo krvno barvilo z redukcijo, listnato zelenilo pa z oksidacijo prafermenta in da je dalje pri slednjem zamenjano železo z magnezijem.

Te kemične odvisnosti so jako važne. Vsa krvna in listnata barvila imajo sorodna organska jedra, od katerih je znano nešteto derivatov, ki nosijo kot čisto organska telesa ime porfirini. So to sama rdeča barvila, ki sprejmejo vase prav tako lahko železo ali magnezij. Na ta način nastanejo v prvem primeru krvnim barvilom slične snovi, ki jih imenujemo hemine. v drugem primeru pa klorofilu slične snovi ali filini. Rdeče krvno barvilo in klorofil sta torej precej sorodni snovi. Med hemini se lahko dobe rdeča barvila kakor v krvi ali pa zelena kot v klorofilu, dalje. Da tudi taka, katerih barva je zaradi absorpcije svetlobe nekje v sredini. Taki

hemini so rdečkaste ali pa zelenkaste barve.

Na genialen način je izmeril Warburg tudi svetlobno absorbcijo dihalnega fermenta in dognal, da ne spada med rdeče hemine, marveč v vmesno skupino in da nalikuje tistim heminom, ki jih je Fischer umetno dobil s previdno redukcijo klorofila.

Se bolj soroden pa je dihalni ferment nekemu krvnemu hemirui pri črvu spirografis. Pri oksidaciji tega krvnega hemina nastane čisto zeleno barvilo slično klorofilu, pri redukciji pa izrazit krvni hemin rdeče barve. Krvno barvilo te primitivne živalce je zelo slično dihalnemu fermentu, ki se mora po tem takem uvrstiti med krvna in listnata barvila. Ker pa mora imeti vsaka diha-

joča stanica dihalni ferment, in je moral ta ferment torej prvi obstojati, sklepa Warburg, da je igral ta praferment pri nastanku obeh velikih skupin živih bitij odločilno vlogo. Ko se je iz najprimitivnejših organizmov razvila zelena rastlina (najprvo alge), se je praferment preustrojil z oksidacijo in zamenjavo železa z magnezijem in ko so kasneje potrebovale višje razvite živali (mehkužci in pozneje vretenčarji) lasten transportni aparat za porazdeljevanje kisika po svojem kompliciranem organizmu, so si z redukcijo ustvarile iz prafermenta rdeče krvno barvilo.

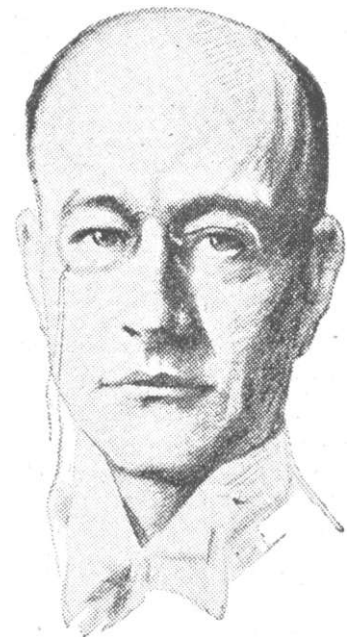
Na ta način se nam odpira na podlagi Warburgovih dognanj povsem nova in presenetljiva slika o razvoju živih bitij.

Naj starši sesavci sveta

Andrewsova ameriška odprava v Mongoliji, *) ni dosegla velikega uspeha samo z odkritjem okostja in jajc mrzjofcivnih plazivcev, marveč se ponaša lahko tudi s tem, da je našla lobanje naistarsih toplokrvnih sesavcev. Sbdnji so se razvili iz pl a živce v pred milijoni leti in do mongolske odprave je bila znana ena sama lobanja davnih prednikov našili toplokrvnih živali. Bila je to lobanja trylodona, najdena v južnoafriških triadnih slojih in hranjena v Britskem muzeju kot največja pabontološka dragocenost naše zemlje. Davni nosilec t3 č repi nje pa je spadal k skupini, ki je živela v eocenu ali v zori sesavcev in je v tej dobi tudi izumrl, tako da z današnjimi sesavci ni v nikakšni neposredni zva^zi.

Američani so tudi v pogledu najstarih sesavcev napravili za znanost izredno važno odkritje. Umni paleontolog Granger, eden izmed najodličnejših članov Andrewsove odprave, je pri »Plamenečih čerih« našel majhno lobanjo. Konserviral jo je, opremil z napisom »nedoločljivi plazivec« in jo odposlal domov. Granger, ki mi imel niti časa niti sredstev za podrobno proučevanje najdene lobanje, je bil uvarjen, da gre za plazivca. saj »o je našel v istih zemeljskih slojih, kakor jajca dinozavra. Komaj pa je lobanjico — dolga je namreč le 4 cm! — dobil v roke dr. Mait-

*X Glej članek str. 87, 116 in 149.

ROY CHAPMAN ANDREWS, vodja ameriške odprave v Mongolijo

tliw, vodja paleontološkega oddelka Ameriškega prirodoslovnega muzeja, in jo natančneje pregledal, je sedel m napisal odpravi pismo, naj za božjo voljo in na vsak način nabere \$2 par takšnih lobanjic. Izkazalo se je namreč, da nosilec lobanjice sploh ni bil plazivec, marveč sesavec, tedaj eden najstarih

WALTER GRANGER, prvi

»log odprave, poslušaj pripovedovanje svoje udomačene kavke

znanih sesavcev. Večina čitateljev ne vidi v tem nič posebnega: če ni p'azivec, pa naj bo sesavec, prava reč! Pa bon to logi pa so druge vrste Ljudje in Andrews pravi, da pozna dr. Matthewa kot najtreznejšega človeka, pa vendar je nosilo njegovo pismo znanke velikega razburjenja. Mož mi sodi tako površno, zan. je bila lobanjica pravi zaklad! Žival. ki je imela tako majhno glavico, ni mogla biti večja od navadne podgane, ali hodila je po zemlji sredi kredne dobe pred desetimi milijoni let in ta okoliščina daje lobanjici v očeh učenjakov neizrečeno vrednost. Bila je prvi porekus matere narave uvesti novo vrsto živali, sposobnejših za življenje, bila je začetnik one dolge vrste, ki ji danes načeljuje bitje, znano v naravoslovju pod imenom homo sapiens (modri človek).

Ko so člani odprave čitali učenjakovo pismo, so sklenili, da bodo pač skušali ustreči izraženi želji. Granger ki je imel v vsem posebno srečno roko, je šel iskat in se čez četrte ure vrni) z novo lobanjico. enako oni. ki je učenega gosipoda v New Yorku spravila Dovsem iz ravnovesja. Olsen. »svetovni mojster v nabiranju dimozavrskih jajc«, se je takisto vrgel na Iskanje dragocenih lobanric in obema se je posrečilo, da sta naila še šest komadov. Ob povratku v

Amerilko jih Je Andrews vso pat držal na kolenih in si je oddahnil šele, KO jih je nepoškodovane izročil dr. Matthewu. »Zahtevali ste v pismu in Granger in Olsen sta vam dobavila blago«, se je glasilo poslovno poročilo Andrewsovo. Lobanjice so začeli pod mikroskoipom oproščati kašnatih ovojev ter so jih z neskončno previdnostjo čez par mesecev res očistili, ne da bi bili poškodovali koščic.

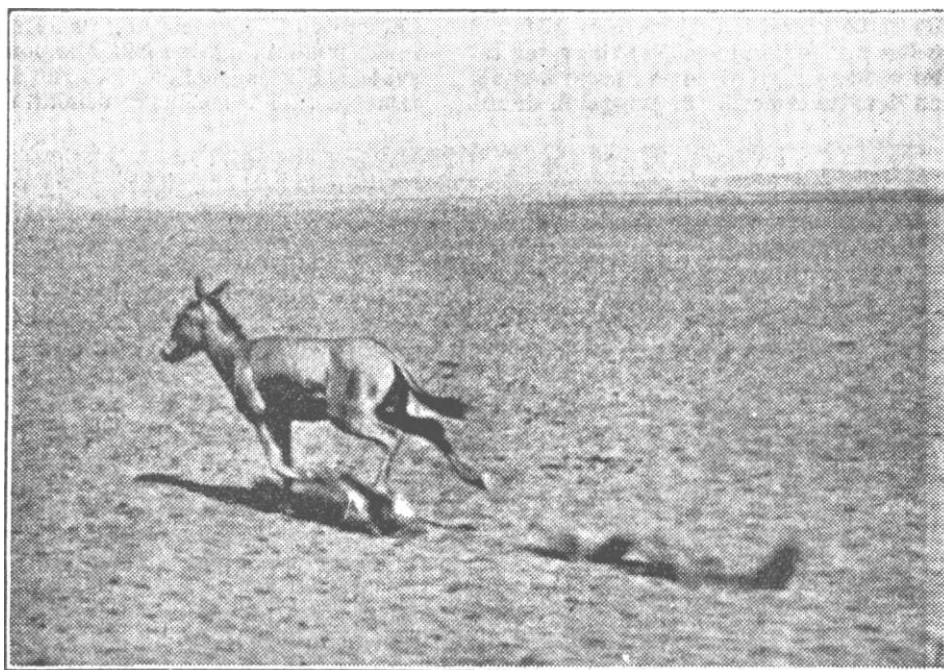
Prof. O'sborn pa je opisal zgodovino postanka teh majčkenih živalc, Ki pa so kljub svoji neznatnosti le prednika takih imiponujočih orjakov sedanje dobe, kakor so nosorog, slon in kit. 'es: Iz malega je zrastle nekaj velikanskega! Izumiranje velikanskih povodnih in zemeljskih zmajev, ki so živeli do konca kredne dobe, je pripravilo pot za razvoj sssavcev. To je bil eden zmed najpomembnejših trenutkov v zgodovini živalstva, ko ie ob koncu kredne dobe za vselej zatonilo obdobje vlade plazivcev. Danes si ne moremo azlagati kaj je bil vzrok temu preokretu. Morda so bile nastopile take za p'azivce neugodne površinske prilike«, katerih učinek pa je bil po vsem svetu enak: velikani-plazrvcii so bili iztrebljeni z li-ca zemlje na kopnem m na vodi.

>

Drugo dogodivščino, manj uč^njaško, toda izredno ljubko pripoveduje Andrews o nekem poznem. 10 milijonov let mlajšem potomcu Grangerjevih »podgan«. To je namreč zgodba o divjem osličku, ki so ga člani odprave ujeli na lovu in ga pripeljali domov v taborišče. Osliček je bil živahna živalca, šile dva dni stara, pa je kljub temu brcal, da so ga komaj ukrotili. Drugi dan se je obetala mrzla noč in učenjaki so bili močno v skrbeh za oslička. Da bi ne zeblo ljubke živalce, ji je eden izmed njih posodil svojo volneno jopico. Prednje roka so potisnili skozi rokave in jopico lepo zapeli na trebuhu. Andrews je podaril osličku še ovratnik svojega šasa in osliček je bil opremljen, da nikoli zeha. Ko pa so učenjaki spali, jo je živalca porisala v puščavo, z jopico in ovratnikom. Nje nadaljnja zgodovina je neznan, vsekakor pa dopušča domišljiji, da si čitatelj lahko naslika, kako la zrebe plašilo svoje tovariše, ko se jim je bližalo v svoji čudni opremi. Andrews je dogodbico pripovedoval nekemu amerišskemu novinarju, ki ja dejal, da jo bo objavil. Pri tem pa da se ne bo mogel vzdržati, da ne bi dodal v žep jopice

še zlato uro. Za ameriške žitelje da bo to šale prava senzacija: Divji osliček v volneni jopici z zlato uro v že ul!

Paleontolog Oranger je imel udomačeno kavko, ki ga je spremljala na vseh potih sedeč mu na rami in učenjak je trdil, da mu pripoveduje zelo zabavne stvari. Vendar pa ge mu je krotka živalca zaradi grozovitega nespoštovanja do sveite vede palaontologije močno zamerala. Ko je Oranger izkopaval okamenine pri »Plamenečih čeréh«, je moral prepovedati vsam tovarišem dostop v svojo jamo. Mož se je kar tresel za svoje okamenine in vsak izmed čajnov odprave se mu je zdel neroden, dd bi mu pomagal pri tako dalikatnem poslu. Dovoljenje za brskanje je imela samo njegova kavka, dokler si ni gospodarjeve naklonjenosti temeljito zapravlja. Ko je namreč Granger hotel prilapiti majčken košček kosti k čeljusti najdene predipotopije zveri je hudomušna kavka priskočila in pozobala ta važni Jelec čeljusti. Gospodar sa je razsrdil, ozmerjal neprevidno ptico in jo zapodil s torišča svojega delovanja. Andrews pripoveduje, da se ta jeza oikoli več ni poglela.

Divji osel na begu, fotografiran z avtomobila žival divja s hitrostjo 65 km na liro. Ob robu puščave Gobi žive velike črede teh urnih tekačev, ki so samo povnanjosti podocene našemu dolgočacu,

Rusija na Daljnem vzhodu

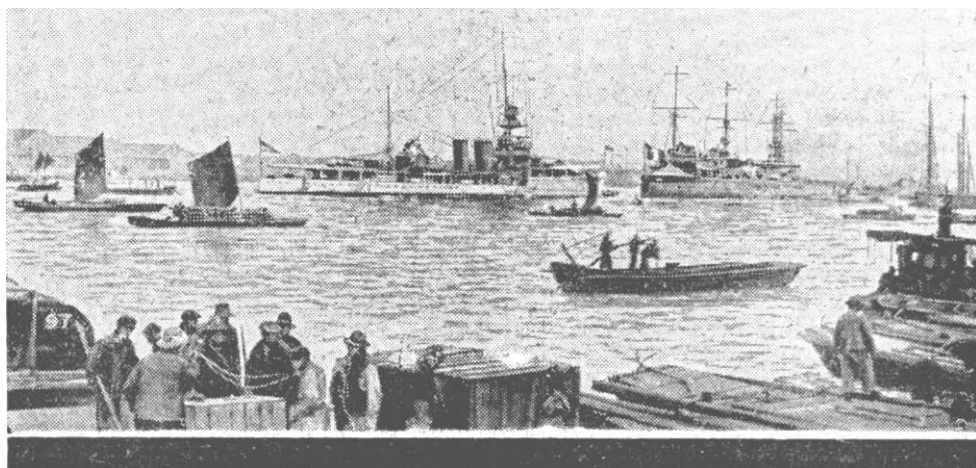
Ogledki v Vzhodni Aziji so se od prask in spopadov kaj hitro razvili do stanja, ki ima vse znake prave vojne. Dokler je mikadova vojska prodirala samo v Mandžuriji in tam »ščitila« vaje življenjske interese«, je evropski zapad nekako ravnodušno zrl na japonsko početje. Vsak dan so vedeli listi poročati, koliko so čete otoškega cesarstva še oddaljene od Harbina, kjer da morajo neizogibno zadeti ob ruske interese. Zasedba se je res bližala imenovanemu središču ruske gospodarske ekspanzije, toda veselje, da se bodo sovjeti in Japonska zgrabili, je bilo prezgodnje in občutno razočaranje ni izostalo: Harbin še do danes ni zaseden. Mamljiva perspektiva, ki se je obetala zapadnjakom, se je na mah razblinila.

že je bila podoba, da se bosta nevarna tekmeča v Vzhodni Aziji udarila, da se bosta medsebojno oslabila, končno pa oslABLJENA kitajski plen prepustila onim, ki potrpežljivo čakajo: evropskim velesilam, osobito pa Anglosasom s te in z one strani Atlantika. Preden pa je prišlo do tega, je Japonska brez vsakega obvestila izkrcala svoje čete na Kitajski celini pri Šanghaju in Nankingu ter tako posegla v sfero, ki je skoraj izključna domena Amerike in evropskih držav.

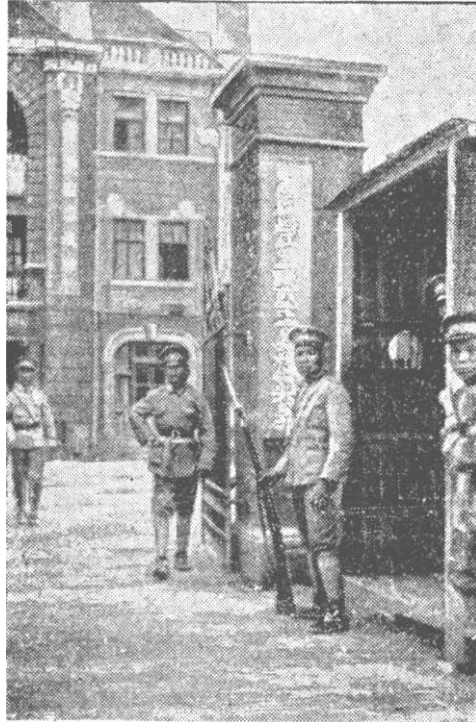

Razumljivo je tedaj razburjenje, ki se je polotilo predvsem Anglosasov in ki je menda tudi v Društvu narodov izzvalo ostrejšo sapo proti Japoncem.

Izkazalo se je, da si japonski in ruski interesi le niso toliko navzkriž, kakor so si tega želeli oni, ki so se nadejali, da bo pagansko cesarstvo razbilo nevarno zvezo sovjetskih držav. Kakor danes stoje stvari, je jasno, da bi Moskva ne mogla opraviti ničesar proti Japonski. Razlogi zemljepisnega značaja, ki so odločili poraz carske Rusije na mandžurskih poljanah, obstajajo še danes in središče ruske sile je še vedno preveč oddaljeno od Tihega oceana, da bi sovjeti lahko upali na ugoden izid, ako pomerijo svoje sile z japonskimi. Notranje politično je tudi v končnem učinku ostalo

Inozemske vojne ladje na reki Jangtse v neposredni bližini ŠANGHAJA. Od leve proti desni angleška, francoska in ameriška v slikovitem nasprotju s kitajskimi džunkami

Vhod v novo poslopje vojnega ministrstva v NANKINGU

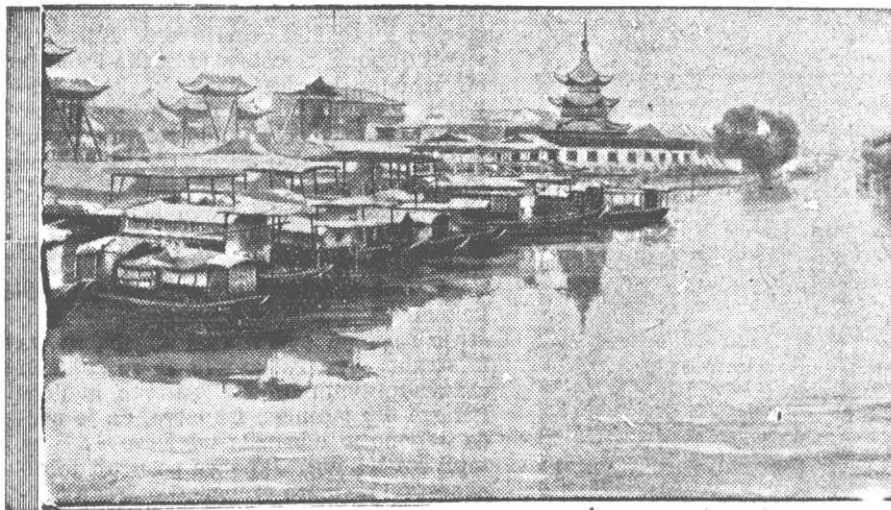
vse pri starem. Carska Rusija je bila 1905 že v propadu in desorganizaciji, sodobna Rusija pa še ni organizirana tako trdno, da bi lahko prenesla siloviti su-

nek in ogromni napor, ki bi ga zahteval spopad z otoškim cesarstvom. Kakor je videti Japonci upoštevajo ruske interese ob vzhodno kitajski železnici, kajti preko te črte niso prodrli. V pokrajino Hajlungkiang, ki leži med rekama Amur in Sungari, še niso poslali svojih čet, od Kirinske pokrajine pa so zasedli le južni del, tako da teče proga Mandžurija—Pograničnaja, ki veže Čito z Vladivostokom, po nezasedenem ozemlju.

Japonska, ki je danes zapadla nekakšni imperialistični omami, ne spoštuje ruskega posestnega stanja morda iz strahu pred rusko silo ali iz kakšnih državnopravnih ozirrov, marveč iz dobljenega dragocenega izkustva, da je usoda Japoncem odmerila udejstvovanje na topli sončni jug. Japonec po svoji telesni sestavi ne more prenašati ostrega podnebja azijske celine, saj je še podnebje na otokih Hokaidu in Šahalinu zanj neugodno. Naseljevanje, ki ga je vlada podpirala z vsemi močmi, se je popolnoma izjalovilo in dasi imata stari japonski Hokaido in 1906 pridobljena južna polovica Sahalina razmeroma ugodnejše pogoje za naselitev, sta vendar ostala skoro prazna. Skoraj nič manj neugodna je za japonsko naseljevanje Mandžurija, ki je postala zadnja tri desetletja naravnost obljubljena dežela kitajskim naseljencem. V Mandžuriji ni stalnih japonskih naselbin in več tamošnji japonski živelj je sestavljen iz uradnikov, vojakov, trgovcev in industrijev, ki izkoriščajo

Stara vrata v NANKINGU

v Jangtsekianga pri NANKINGU

priročna bogastva dežele. Zaradi svojih telesnih lastnosti Japonci ni kos mrzlemu severu in teži na sončni jug v Tihi ocean ter preko njega na topli zapad Zedinjenih držav. Milijon Korejcev, ki je naseljen v Mandžuriji, je samo politično japonski, in služi mikadovi vladi le za dobrodošel povod, da »z zaščito svojih podanikov« krši kitajsko suverenost.

Ruska ekspanzivnost ima sicer tudi južni pravec; ali med ciljema obeh tekmecev leži ogromni kitajski kolos. Po porazu 1905 se je morala Rusija umakniti iz Port Arturja in Daljnega in je le z največjim naporom vzdrževala svojo pozicijo v severni Mandžuriji, zaledju vladivostoške primorske oblasti. Vzhodno krilo polkroga, v katerem obdaja Rusija Kitajsko, je še vedno bolna točka ruskega pritiska in bo po vsem videzu ostala še tako dolgo, dokler sovjeti ne izvrše svojega velikopoteznega načrta, po katerem spada Primorje v izključno industrijski pas. Industrija bo privedla v deželo deset tisoče ruskega življa in bo ustvarila tako silno potrebno protiutež Korejcem in Kitajcem, ki so zadnjih deset let skoraj zanrisal: slovanski značaj te važne ruske postojanke.

Na ostalih mejah Kitajske pa se rusko prodiranje uveljavlja z izredno silo in s polnim uspehom. Zunanja Mongolija se mora smatrati danes za sovjetsko pokrajino in ves nje razvoj je prikrojen tako, da se bo v doglednem času pridružila SSSR. V narodni republiki Mongoliji živi na 1,800 000 štirinaških kilometrih 670.000 prebivalcev, od katerih je šestina Rusov. Njih porast je stalen, ker

mnoge reke srednje Sibirije izvirajo v Mongoliji in tako posredujejo priseljevanje ruskega življa. Ker je dobra polovica prebivalcev politično brez pravic (45% ljudstva so lame, 6% pa pripada plemstvu), poskoči ruska šestina avtomatično na tretjino. Ruska oblast je s tem prodrla do puščave Gobi.

S tem je od prave Kitajske skoraj odrezana pokrajina Sinkiang (kitajski Turkestan), ležeča med ruskim Turkestanom, Mongolijo, Kašmirjem in Tibetom. Zapadni deli pokrajine so muslimanski in teže od Kitajcev proč. To težnjo bodo nedvomno še pojačile velikopotezne priprave sovjetov za gospodarsko nadvlado. Turk Sib (turkestarsko sibirski železnica), ki teče ob ruskokitajski meji, industrijsko področje, ki bo v bodočih letih vstalo v Sedmorečju ob Balhaškem jezeru in ki je v Turkestanu že v mnogoobetočih začetkih, bodo pritegnili vse gospodarsko življenje na sovjetsko stran. Indska konkurenca preko Kašmirja in stara prometna karavanska pot preko pokrajine Kansa v dolino reke Hoangho bosta izgubili vsak gospodarski pomen za Sinkiang. Ilijska kotlina in Altaj, ki pošiljata svoje vode na zapad v sovjetsko ozemlje, že po narodi težita k SSSR. V ostalem se je Altaj že odcepil od Sinkianga in se naslanja bolj na Mongolijo, gospodarska njegova žila pa drži o' Irlišu na Semipalatinsk.

Svojo azijsko posest skušajo sovjeti po dobro premišljenem načrtu utrditi z industrializacijo Vzhodne Sibirije in Turkestana, kar bo pospešilo obljudenje redko naseljenih srednjeazijskih predelov.

Dr. François Ody

Zdravnikovi vtiski v Zedinjenih državah

Citatelji mi bodo nedvomno oprostili, če se bom opisovanju samega potovanja kolikor moči izognil. Vožnja po morju, prihod, carinski in policijski pregledi, vse te reči so bile že - neštetokrat prelete tako v podrobnostih, da se mi zdi. ponavljanje odveč. Ustavil se bom torej kar v Bostonu, prestolnici države Massachusetts. V tej državi, in sicer v pristanišču Plymouthu, so se 1. 1620. z ladje »Mayflower« izkrcali puritanski pribežniki iz Anglije, ki zaradi verskega preganjanja niso mogli več strpeti v domovini. Ti puritanci so prav za prav ustanovitelji Zedinjenih držav, državi Massachusetts pa so še posebej vtisnili tako izrazit angleški pečat, da je dežela še zdaj najbolj britska v Ameriki.

Boston n. pr. izrazito spominja na nekatere okraje Londona in se silno razlikuje od drugih velikih ameriških metropol: New Yorka, Filadelfije, Baltimora, Chicaga in še mnogih drugih, ki so vse zgrajene po istih geometričnih načelih, v katerih so vse ulice tako speljane, da pride človek naglo iz kraja v kraj, kar je seveda prav pametno, če ne bi bilo sem pa tja na škodo lepih, mirnih šetališč. V Bostonu, kjer je z zakonom prepovedana gradnja nebotičnikov, človek lahko vsaj še sanja, kar bi bilo drugod v Ameriki težko. V nekaterih ulicah se še čuti ljubko starinsko obeležje in tu pa tam se kažejo slikovite silhete malih škotskih vil.

Človek si ne more misliti kaj prijetnejšega od obeda v kateri tistih malih gostilnic, ki obdajajo sicer mirno, a vendar živahno pristanišče. Kadar je utrujen, se lahko odpočije na pokopališču, ki leži prav sredi mesta in kjer so grobovi Franklina in še mnogih drugih znamenitih mož ameriške zgodovine.

Po Rockefellerjevi ustanovi, ki sem jo dobil, sem smel kot asistent slediti znamenitemu delu profesorja Harveya Cushinga, specialista m prvega pobornika v kirurgiji možganov.

Profesor Cushing predstavlja, bi dejal, najčistejši tip ameriškega učenjaka. Njegov resni, lepo oblikovani obraz izraža strog mir, ki ne bi ničesar razkrival, da ne sije iz njegovega pogleda ne-

Prof. CUSHING

dovito natančno, skoraj brez sanse za kako zmoto.

Umetnost operiranja možganskih tumorjev je dvignil profesor Cushing na zelo visoko stopnjo.

Kirurgija možganov datira že od leta 1886., ko je Anglež Horsley operiral prvi možganski tumor, toda k popolnemu uspehu jo je privedel šele ta Američan. Mnogim se zde možgani še vedno nedotakljiv organ, dasi je v resnici eden tistih, ki se dado najglaglje operirati, ker je popolnoma neobčutljiv. Posamezne dele možganov bi lahko dobesedno na koščke razrezali, brez anestezije in ne da bi prenehali delovati, zakaj, kakor utegne biti znano, sta skoraj dve tretjini možganske gmote »gluhi«, to se pravi, da v njih še niso opredeljene posamezne funkcije, ki naj bi jih opravljali. Ni izključeno, da se bodo v bodočem razvoju izkoristili tudi ti deli človeških možganov v kake povsem nove svrhe.

Tumorji se naredo prav povsod v mo-

RUDOLF RIEGE: Odmor v gledališču (lesorez)

šanje vida, nespečnost, diabetis, orjaškost ali pritlikavost telesa, delni mrtvoud itd. Glede na »gluha« možganska okrožja, ki smo jih poprej omenili, se nudi zdravniku veliko možnosti, kako lahko pomaga bolniku. Pri tem pa je seveda treba strogo paziti, da se ne ranijo posamezni važni možganski centri, kot n. pr. okrožje govora, vida, sluha, ali okrožje, ki uravnava delovanje mišičevja.

Po vsem tem utegne biti razumljivo, kako neizmerno važne so take specialne študije in povrh še pod nadzorstvom takih zdravnikov, ki so kakor Cushing operirali že na tisoče tumorjev in imajo zaradi tega velikansko prakso.

Iz Bostona, kjer sem delal deset mesecev, sem odpotoval v Saint Louis lia »srednjem zapadu«, kakor pravijo Američani. Tod se je z Rockefellerjevo ustanovo zgradila nova velika bolnišnica, ki je veljala lepe milijone dolarjev. Vse je narejeno po najmodernejših načelih medicine in tehnike. Radiološko poslopje n. pr., ki se nanj naslanjajo vsi drugi oddelki, leži v osrčju aglomeracije zgradb in ima posebno prikladne zveze z vsemi operacijskimi dvoranami.

Zdaj pa naj bo o medicini dovolj in bom rajši še nekaj povedal o tem, kako se v Ameriki potuje. Ekspresni vlak Bo-

ston—Saint Louis se n. pr. na celi poti ustavi le v Clevelandu in Indianopolisu. Samo dva kratka odmora na 1800 kilometrov, da obnovi lokomotiva zaloge vode in nafte. Vmes pa črpa vodo popolnoma avtomatično iz nekaj kilometrov dolgih jarkov med tirnicami, kamor spusti strojevodja nekakšno naprej ukrivljeno požiralno cev, po kateri vstopa voda zaradi velikanske brzine s precejšnjo silo v tender.

Večji komfort ko na teh ekspresih si je težko zamisliti. Kdor je potreben svežega zraka, ima na koncu vlaka prosto verando z ležalnimi stoli. Za britje je na razpolago brivski salon in komur je treba urediti nujno korespondenco, mora samo pozvoniti tajniku in stenotipistki. Obleka se lahko vsak čas očisti, posije in zlika. Za to skrbe posebni nastavljenici. Za nemirne otroke, kd bi preveč nadlegovali starše med opazovanjem pokrajine ali na zabavi v klubskem prostoru, je v vlaku tudi ambulančna dojljlnica.

Čisto ameriška posebnost je tudi to, da ima vsak vagon svoje ime, kar kršiteljem prohibicije neizmerno olajša izkanje starega mesta v vagonu. Ima pa vožnja na ameriških železnicah tudi svojo slabo plat, zlasti ponoči, ker človeka venomer budi iz spanja nadležno zvočenje lokomotive na cestnih prelazih,

ki niso nikjer zavarovani z zapornicami. Na vsakem prehodu je le tabla z napisom: »Stop! Look and Listen!« (Stoj! Poglej in prisluhni!)

Kratko preden pridemo v Saint Louis prekoračimo na moiyimentalnem mostu mogočno reko Mississippi, ki kakor Nil vali svojo umazano vodo med pustimi, položnimi bregovi. Po niem plavajo mogočni parniki z dvema vitkima dimniko-

ma in velikim gonilnim kolesom na krmi.

V nekem newyorskem gledališču sem videl na odru krov enega teh plavajočih poslopij. Na njem so v modrini voda in neba plesali in prepevali črnici ob zvokih svoje domače glasbe. Tu, nad reko pa se mi je odprlo, da je moral imeti avtor tiste revije po vsej priliki Cha-teaubriandove oči.

Ogromni Lloydov jez v Indiji

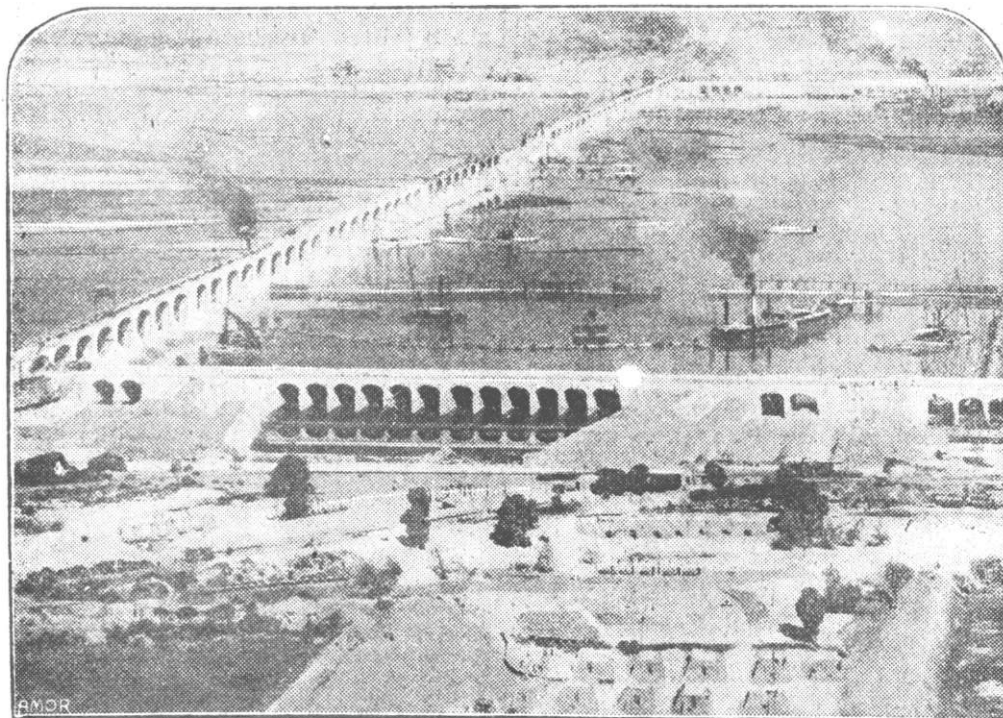
f — S redi januarja je indski podkralj slovesno otvoril velikanski je % Lloydov jez, podlago največje ^ — ' namakalne naprave na svetu. Velikansko pustinsko pomeje v zapadno-indski provinci Sind, na katerem živi tri in pol milijona ljudi, se bo z umetnim namakanjem spremenilo v ploden svet, s čimer bo odpomagano sedanjemu bednemu životarenju prebivalstva.

V provinci Sind, ki meri približno 150.000 kvadratnih kilometrov, je dež zelo redka prikazen in prebivalstvo je navezano skoraj izključno le na vodo Inda, edine reke, ki teče po tem ozemlju. Ka-

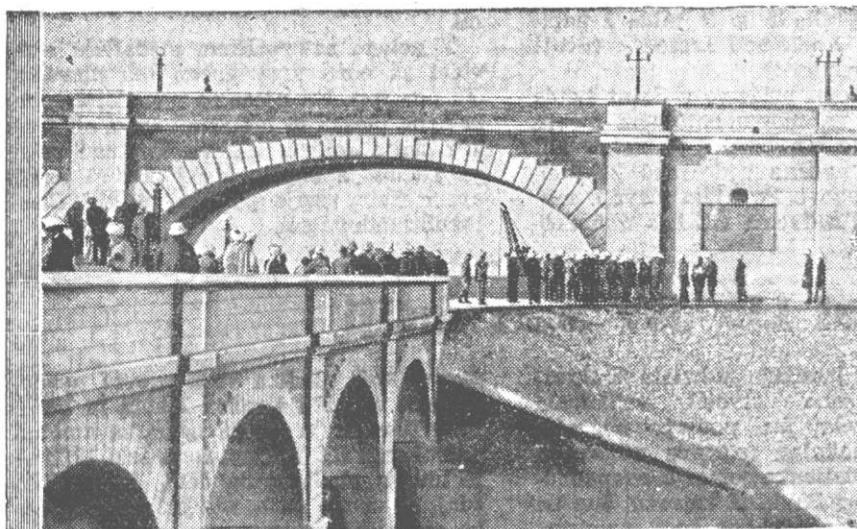
dar ob suši gladina vode preveč upade, zavlada v deželi strašna lakota in beda.

Že 1846 se je sprožil načrt za umetno namakanje teh krajev, toda šele 1923 se je indska vlada lotila dela, ki je bilo zdaj, po osmih letih, zaključeno z zgradbo omenjenega jez.

Vse delo so vodili angleški inženjerjL Jez so zgradili preko Inda tam, kjer zapušča reka sotesko Rori Sukur. Nad je-zom se odcepi sedmero velikih kanalov, ki so mestoma široki do 90 metrov in iz katerih se napaja velikansko omrežje manjših kanalov in jarkov v celotni dolžini 56.000 kilometrov.

Pogled z levega brega reke Indus na Lloydov jez in obrežni cesti

Most, na katerem križa obrežna cesta skrajni konec Lloydovega jezua, od katerega so vidni na desni spodaj štirje oboki.

Jez so krstili na ime Lloyd, v spomin bombayskemu guvernerju, ki je največ storil za uresničenje tega velikopoteznega načrta. Dolg je 1600 metrov, tvori pa vrsta 66 obokov, katerih vsak je opremljen z dvema jeklenimi vratmi, ki se po potrebi odpirajo s pomočjo električnih motorjev.

Voda se prestreza za jezom predvsem v zimskem času in sicer tako počasi, da v spodnjem toku komaj za spoznanje upade. Ko se jenja tajati led in sneg na Hi-

malaji, je akumulacijski bazen že zvrhom poln in v sledeči vroči sezoni se začne voda polagoma izpuščati po kanalih za namakanje. Ko bo cela naprava v obratu, računajo, da bodo lahko namakali tri in četrt milijona hektarjev zemlje, kjer se bo sadil zlasti bombaž, pšenica, riž in sladkorni trs. Vrednost letnega pridelka se ceni na sedem milijard dinarjev, (ločim so znašali stroški za zgradbo a mazalnega sistema le pičli dve milijardi.

ZNAMKE PRIPOVEDUJEJO

Papež odpira »Zlata vrata«

Na tej italijanski znamki je naslikan svečan obred, ki se vrši v vsakem stoletju Štirikrat, že najmanj štiri sto let romajo pobožni katoličani iz vsega sveta na določen

dan v Rim k izredno svečani in slovesni ceremoniji. Gre namreč za proklamacijo »Svetega leta« in za odpiranje tako imenovanih »Zlatih vrat«,

Na sveti večer, torej nekaj dni pred začetkom novega leta, potpka najvišji poglavar katoliške cerkve s srebrnim kladivom na zazidana vrata, ki vodijo v katedralo Sv. Petra. Ker so vrata zazidana s tenko in lahko snovjo, se zid takoj udre in papež odkoraka s svojim spremstvom v katedralo. S tem se prične »Sveto leto«, ki traja potem do drugega svetega večera. Ta simbolični obred se vrši vsakih pet in dvajset let. Zadnjič se je vršil dne 24. decembra 1924 in takrat so bile tudi izdane gornje znamke, ki ta obred prikazujejo. Znamke je izdala italijanska vlada.

„Mercure de France" © nas

To Je star obzornik, I Izhaja po dvakrat na mesec v obliki knjige po 16 tiskanih pol, 6krat cenejše, nego bi jo mogli dajati naši založniki. Francoski Merkur je lani objavil nad 100 daljših razprav, povesti, romanov, novel itd., nadalje okoli

Philéas LEBESGUE

600 člankov v »Štirinajstdnevem pregledu«, obsegajoč 62 rubrik od arheologije do potopisov. Prinaša vesti o vseh slovstvih na svetu. Za Jugoslavijo jih tedaj pa tedaj oskrbuje Ljubo Sokolovič, ki ni nihče drugi ko naš stari prijatelj Philéas Lebesgue.

V II. januarskem snopiču 1932 je priobčil na str. 466—472 pod naslovom »Lettres Yougoslaves« poročilo o Tesnière-ovi obsežni študiji: Oton Joupantchitch. Spretno opredeljuje nai položaj med slovanskim svetom, označuje naš jezik, daje kratek pregled slovstva od IX. stoletja preko Vodnika in Prešerna, ki je znal v svojih verzih »ubrano spojiti slovansko strast z italijansko ljubkostjo in germansko sanjavostjo«. Vzporedno je očrtal naše politične borbe vse do 1918, ko je Italija anektirala dobro tretjino slovenskega ozemlja z Gorico, važnim kulturnim središčem do Velike vojne. Govoreč o naši moderni, spominja, da je založništvo Oeuvres libres nedavno objavilo Cankarjevega Hlapca Jerneja, »ki bi ga bil lahko podpisal kak Bunin ali kak Gogolj, tako zelo se v njem upor odeva v usmiljenje, v slog drhteče pre-

proščine, barve In ognja«. Večji del sestavka, pa prikazuje razvoj O. Zupančiča, s katerim »la poésie yougoslave monte à son pontificat«. Z veseljem srečuje po njegovih pesnih dedni čar slovanske poezije: polet plemenite strasti, vero v življenje, tesno občestvo z naravo.

Iz enakega razloga hvaH Ivana Sajkovlča, jugoslovenskega konzula v Helsingforsu, da je posrbil rusko junaško pesnitev iz 12. stoletja: »Pesma o vojevanju Igorovu«, iki nam jo je slovenil že pokojni Prane Pleteršnik. Brian-šanmov je sicer v Merkuru (15. 6. 29) podrobno "orisal vrline tega epskega odlomka, vendar bi kazalo p Sokoloviču dati na svetlo francoski prevod z izvornim besedilom ob strani.

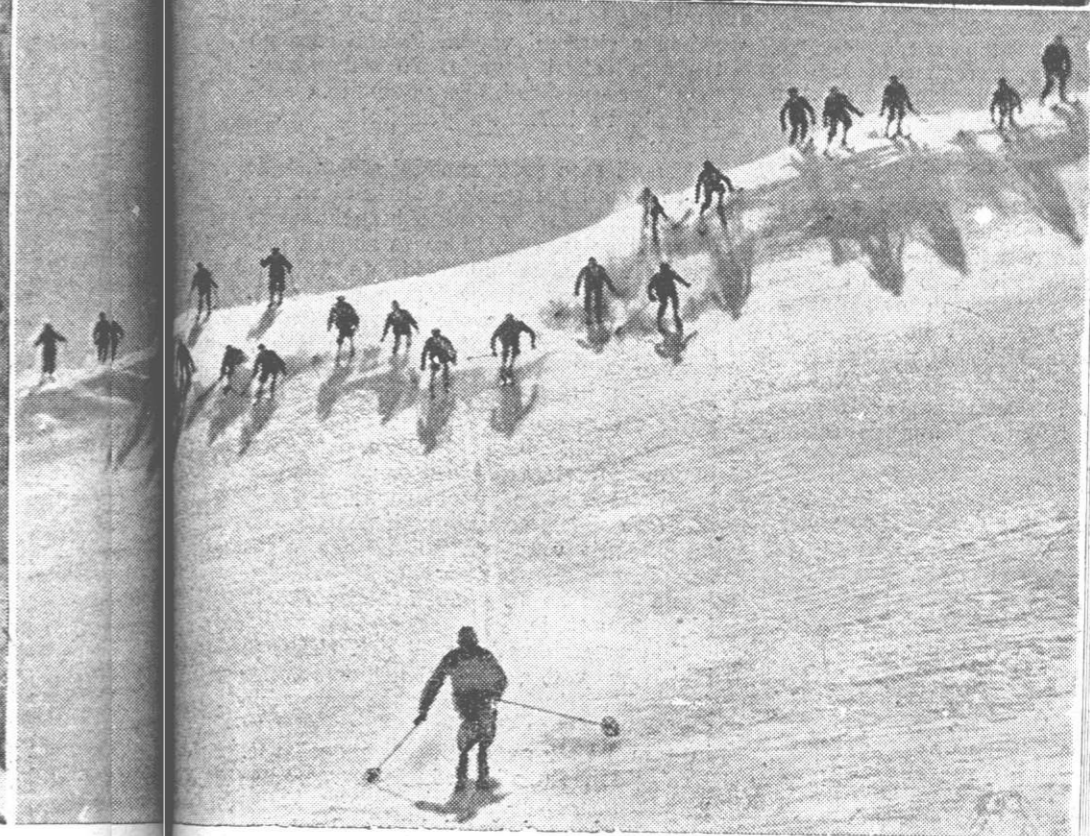
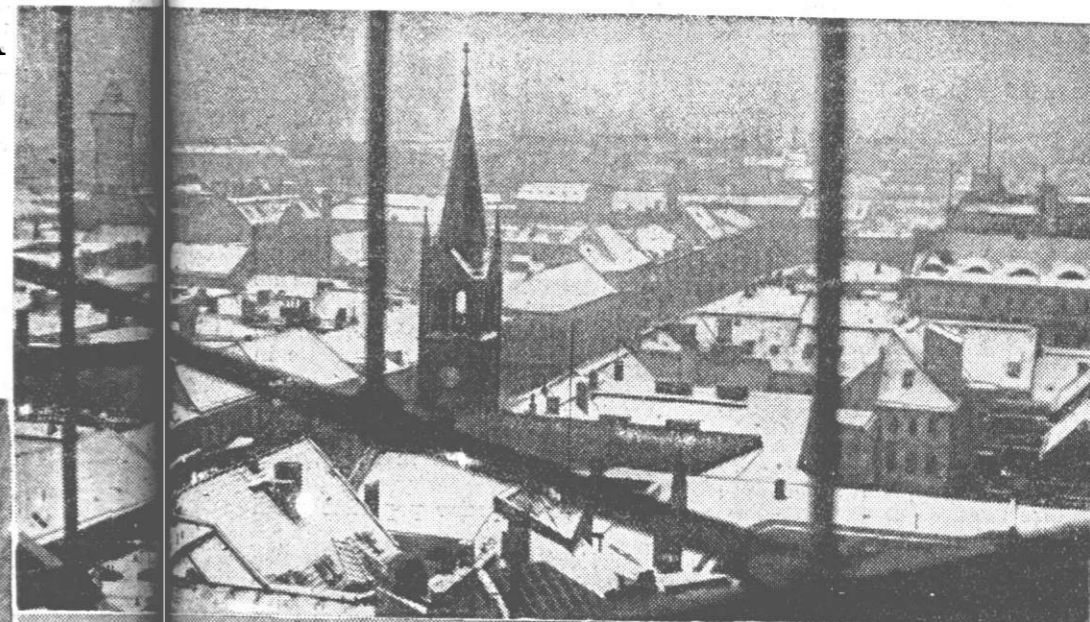
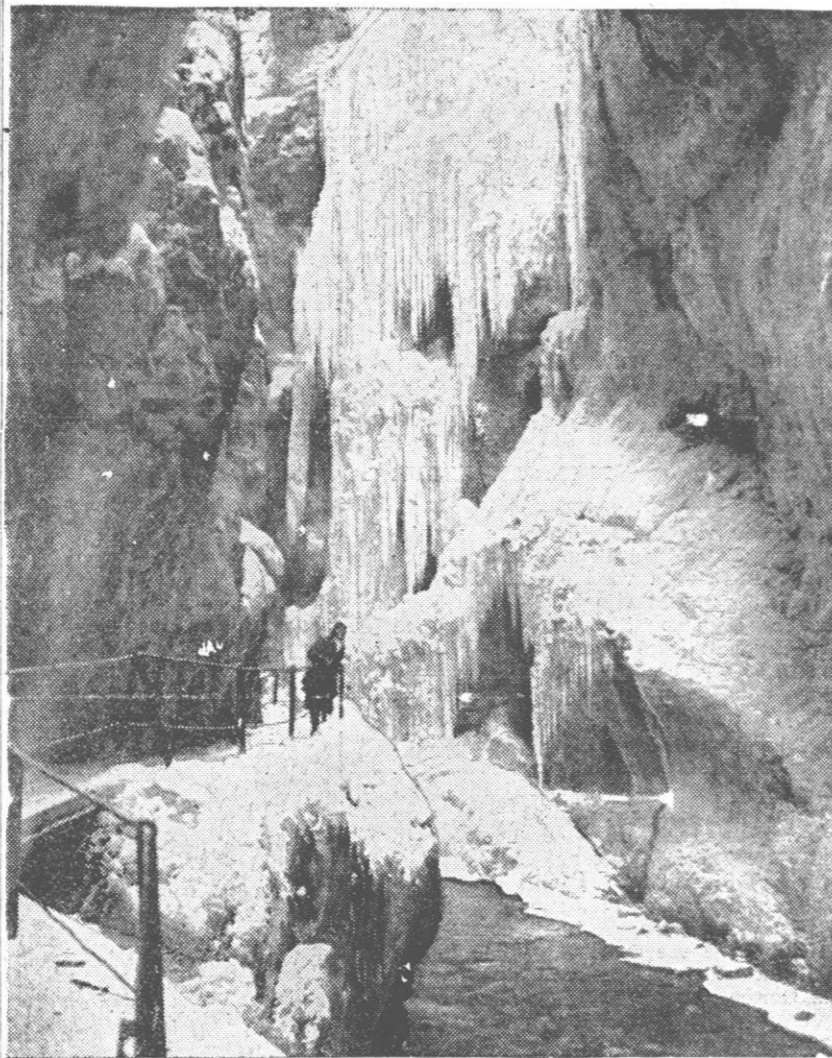
V M e m e n t u napoveduje neumorni književnik razpravo o novejših srtvkih delih. Za zdaj omenja samoročno zbirko »Bep, Kako & Comp.«, ki jo Je spisal veliki basnik in pesnik v prozi, Milan Vukosovič, kakor znano, sin goriškega Slovenca. Ta knjiga o deci vsebuje obilo prezanimivih dušeeolovnih opazovanj. A. D.

W. Geissler: NOSILEC MALTE
(lesorez)

• ZIMA SE POSLAVLJA

Levo: Gobel Partnach v Bavarskih Alpah je ena najlepših narodnih prizorov v Nemčiji tudi pozimi. — Desno zgoraj: Tudi zasneženo mesto nudi odsev naravne lepote. — Spodaj: Skupina smučarjev v Švici. Smučanje se tudi pri nas razveseljivo širi, saj je eden izmed najbolj zdravih športov za okrepčanje živcev in telesa.

Dr. Iv. Lah

Na romunski Marnf

X»Iz knjige spominov«)

Boji, ki so se razvili v začetku avgusta 1917 na vsej romunski fronti in se končali 19. avgusta z veliko bitko ob Seretu, so dobili »časno ime« romunska Marna«, ker so imeli za Romunijo isti pomen, kakor »čudež na francoski Marni«, ki je v začetku vojne rešil Francijo. »Na svidenje v Jassyju,« je rekel general Mackensen, ko je odhajal k svoji armadi, a ob Seretu je doživel ta nepremagljivi nemški general popoln poraz in zadnji ostanek svobodne Romunije, z glavnim mestom Jassy, je bil rešen nemške poplave. Ofenziva, ki se je začela na gričih okoli Fokšanov, kjer se je bilo prejšnje leto ustavilo prodiranje Nemcev, se je razvila v dve krvavi bitki dne 9 in 13. avgusta, ki sta prisilili Romune in njih zaveznike Ruse, da so se umaknili proti severu, toda ti dve zmagi sta bili le navidezni in dne 19. avgusta je prišlo na bregovih Sereta do velike glavne bitke, v kateri je bila Mackensenova avstrijsko-umška armada rasrblta. Ostanke čet so prepeljali na Piavo, Mackensenova zvezda slave je šla v zaton. Kot prostak 24. dunajskega strelskega regimenta sem se tudi jaz udeležil te odločilne bitke in bil priča velikega poraza.

Pred velikim trenutkom

Eo sedemdnevni vožnji s severne ruske fronte čez Galicijo in Ogrsko v zamazanih živinskih vagonih, kjer smo ležali kupoma na svojih sestradanih nahrbtnikih, smo končno dospeli v Romunijo in se vozili po državi, ki jo je prejšnje leto zasedla nemška vojska, preko Craiove, mimo Ploesti in Bukarešte proti severu. Vseokrog bogata plodna pokrajina,

a na kolodvorih ni mogoče dobiti koščka kruha. Na progi delajo izčrpane romunske žene in otroci, ki jih straži nemški vojak. Nemo štrle iz mrtve zemlje železni stolpi nad petrolejskimi polji okoli Ploesti. Počasi se pomika vlak in postaja po postajah, kakor da nihče ne ve, kam smo namenjeni. Tudi mi ne vemo. Niti ne ugibljemo več. Nekje bo konec. Na postajah se skrivajo židje in kupujejo od vojakov, kar hoče kdo prodati. Vsak se skuša iznebiti vsega, česar nujno ne potrebuje. Za denar se dobi tu in tam malo vina in sadja, drugega nič.

Ustavili smo se pozno popoldne sredi polja.

»Izstopiti!«

Tu je torej konec naše vožnje! Kje smo? Okoli nas je široka planjava, pred nami gozd, proti zapadu se kažejo neki grički s skritimi vasmi. Polegli smo po travi in čakali povelja. Po sedemdnevem bivanju v zaduhlih vagonih ta sveži zrak, ta božanska природа!

»Auf!«

Krenili smo proti zapadni strani, kjer so se kazali oni grički s skritimi vasmi. Prenočevali smo v podnožju neke vasi-ce sredi polja. Oni, ki so se skušali prikrasti v vas, so sporočili, da je tam pruska straža. Utrujeni smo plegli po dolgi senožeti na svoje nahrbtnike. Po sedmih nočeh na trdih vagonskih tleh v neznosnem smradu smo prvič sladko zaspali pod milim nebom v prijazni avgustovi noči. Kdo bi ob takem užitku mislil na jutri? Nekateri so se naselili v bližnji koruzi; rekli so, da je tam še boljše. Oni, ki so ponoči rogovilili okoli in iskali sadja, so ugotovili, da tudi domači ljudje v tej vročini ne spe v hišah, ampak na prostem pred hišami. Celó na njivi so baje našli nekaj žensk, ki so tam spale.

Zjutraj smo nadaljevali pot. Cesta je bila ozka, vodila je proti hribom. Sonce je zgodaj pripekalo, to vroče avgustovo romunsko sonce. Kmalu se je sesedel tu in tam vojak ob cesti. Ni mogel več. Komaj dobro uro hoda in že je vse orna-govalo.

»Bog obvaruj, če bi bilo treba bežati,« so govorili šarži, »vse bi počepalo na begu.«

O, da, vse. Niti bežal ne bi nihče več.

Odredili so odmor. Bledi, sestradani obraza so sedeli v dolgi vrsti na obeh straneh ceste.

»Auf !«

In zopet se je vila dolga vrsta počasi in zmedeno proti zelenim gričem, ki so se dvigali nad pokrajino. Tam, so rekli, ostanemo ves dan. Res smo ostali. Utaborili smo se na višavah poleg neke hribovske romunske vasi. V vasi je bilo samo nekaj starcev, žen in otrok. Sredi vasi so odprli kantino za one, ki so imeli denar. Popoldne sem stopal po vasi proti cerkvi, ki je stala na vrhu. Nasproti mi je prišel romunski pogreb. Spredaj je stopal pop v stari ponošeni obleki, starec uvelih lic z veliko sivo brado. Za njim so nosili v odprti krsti mrtvega otroka. Za krsto se je vsipala gruča suhih, starikavih žen v črni obleki, ki so

toložile jokajočo mater. V znak spoštovanja sem se odkril. Nihče se ni ozrl vame. Le starec, ki je hodil zadaj, obdan od otrok, se mi je zdelo, da me je ošinil s sovražnim pogledom. Kako mržnjo morajo čutiti ti ljudje do nas! Bog ve, kje je oče tega otroka. Ali je padel, ali je odšel z vojsko naprej, da brani še zadnje ostanke svoje države? In tu v njegovi vasi počiva tuja vojska, ki se hrani s pridelki njegove zemlje in čaka, da pojde naprej, da zavzame še zadnji del svobodne države in zavlada neomejeno nad narodom, ki si je upal braniti svojo svobodo In jaz sam sem v. tej armadi. Kaj vedo ljudje, kdo se skriva pod to zoperno avstrijsko uniformo! ...

Ostali smo na tej višavi tri dni. Pred nami se je razprostirala široka ravnina, ki jo je na severu zakrivalo valovito gričevje. Tam se je tretji dan razvila strahovita bitka. Že od jutra se je čulo votlo grmenje in potem vse dopoldne... Pek, pek, pek ... pok, pok, pok ... Vso pokrajino je zakril gost dim. Sevem»

od nas so se dvigali gozdnati vrhovi. Tudi daleč za njimi so grmeli topovski streh. Zamišljeno smo gledali v dolino na dolgo črto sivega dima. Da, to je bitka... Tam se bijejo in padajo in umirajo ljudje. Ves dan je plaval dim nad dolino in pod njim so se izgubljali pekpekajoči glasovi pušk in strojnic. Proti večeru je vse utihnilo.

»Pojdmo, pojdmo,« se je širila govorica med vojaki...

Vse je, bilo pripravljeno na pot. Kam? Tja...

Drugi dan popoldne smo odšli. Hodili smo po slabih poljskih potih proti dolini in zavili proti severu. Pod večer smo se ustavili na širokem polju južno od Fokšani. Po cesti so hiteli tovorni avtomobili in vozovi, po zraku so brneli zrakoplovi. Govorili so, da bo drugo jutro pregled čet; ker pa je moštvo utrujeno, bo izkazal samo en oddelek generalu čast v polni bojni opremi, dočim bodo druge čete počivale. Za to častno nalogo je bila določena 2. kompanija; mi smo torej brez skrbi z nahrbtniki pod glavo zaspali. Komaj se je jutro zasukalo, že se je ves tabor predramil in začele so se priprave za slavnostni poset. Po vsej planjavi je plavala lahna megla, pomešana s prahom. Tam na drugi strani ceste smo opazili nenavadno vrvenje. Dolge vrste voz in avtomobilov, vmes konji in sanitetni oddelki. Pravili so, da so ponoči privedli romunske ujetnike ... dva tisoč!... Mogoče... Ležali smo v dolgih vrstah ob ravni senožeti, na nasprotni strani je stala častna četa. Tik pred nami se je usta-

vila poljska kuhinja, kjer so kuharji pripravljali naš zajtrk.

Naenkrat se je pojavilo na cesti nekaj jezdecev, ki so v lahnem galopu zavili proti nam.

Prihajajo ...

Medtem je šel med vojaštvom pridružen šepet:

»Mackensen!« ...

General Mackensen je prihajal s svojim spremstvom. Jezdil je na belem konju in se je že od daleč jasno razločevala njegova podoba, ki nam je bila znana iz časopisov.

»Mackensen!« ...

Vse je zatrepetalo v metli. Zmagovalec Srbije se mi je bližal. Človek, ki sem ga sovražil najbolj od vseh na svetu. Kolikokrat sem videl njegovo mačjo glavo na slikah in vselej začutil grozen odpor do tega človeka, ki je bil posebljence pruskega militarizma. Srce mi je burno bilo. Dve ročni granati sem imel ob pasu in sto štirideset patron v taški. Puško sem imel v rokah.

Ustavil se je v sreir med častno četo in nami in razjahal. Adiutanti in poveljniki so hiteli k njemu. Pozdravil se je z oficirji in se bližal poljski kuhinji. Bil je komaj dvajset korakov od mene. »Odloči se! Hitro!« je govoril v meni glas krvi, ki sem ga koma zadrževal. »Zmagovalec Srbije stoji, pred teboj. Maščuj se za tisoče, za milijone! Pomisli, kako bo jutri odmevalo v svetu: Mackensen je bil ubit na romunski fronti. Ubil ga je preprost vojak. Iz tisočerih src bo odmeval slavospev za veliko žrtvovanje.«

Spomnil sem se nekega dogodka v Mittergrabernu. Bilo je v tistih obupno mračnih dneh v jeseni 1915, ko je padla Srbija. Kakor sence smo lazili po taboru in iskali utehe v svojih praznih mislih. Srbija je padala ... Takrat je nekdo od nekod prinesel novico, da je bil Mackensen ustreljen. Ustrelila ga je baje neka srbska žena skozi okno, ko je jahal na čelu generalov skozi vas ... S kakšnim občudovanjem smo gledali takrat na to srbsko ženo. Vedela je, da bo plačala z življenjem svoje junaško dejanje, a ubila je zmagovalca domovine. Kaka uteha nam je bila ta vest v tistih obupnih dneh! Izkazalo se je, da je bila vest izmišljena, a misel je ostala tako živa med nami, kakor da smo videli ves dogodek z lastnimi očmi...

»Od srbske žene si zahteval, da se žrtvuje, — sam se ne znaš žrtvovati,« je govoril očitajoči glas, »Glej, zdaj j

še bliže, poskušal bo hrano pri kuhinji.«

Od nekod je prodrlo sonce skozi megle in razsvetlilo zaspano poljano. Videl sem ga popolnoma jasno. Res. čisto mačja glava s pikelhavbo. Nič človeškega ni na njem

»Zdaj je čas. Vidiš to mačjo glavo? Nič človeškega ni na njem! On je uničil Srbijo. In zdaj pada Romunija. Ubil boš zver...«

»In kaj izpremenim, če to storim,« je ugovarjal moj drugi jaz, »vojna pojde naprej, načrti so napravljeni. Tako malo je v tem času vse odvisno od enega človeka, četudi je to Mackensen.«

»Jutri prideš morebiti v bitko in padeš za prazen nič. Žrtvuj življenje rajši sedaj, izplača se. Pomisli na vse žrtve albanske Golgate. Dolžnost tvoja je! Ne pomišljaj! V trenutku bo vse končano!« ...

Predstavljal sem si čisto jasno, kako bi se vse zgodilo. Granato v roke... En, dva, tri... Nekaj korakov naprej. Preden bi se drugi zavedli, bi granata eksplodirala ob kuhinji... Onih nekaj kuharjev, ki stoje od daleč, bi kvečjemu malo ranila, a njega bi ubila... Počilo bi, zakadilo bi se... Nemir... Nekaj bajonetov bi se zasadilo v moje telo, nekaj strelcev bi počilo... In vse bi bilo končano... Po telefonskih žicah bi brnela vest: Mackensen je bil ubit na romunski fronti... V bitki?... Ne! Atentat!... Nezanosljivost, vojaštva v centralnih armadah... Začetek konca. Padel je najspretnější vojskovodja, ki je pomandral Srbijo in obvladal Balkan... Nemčija je izgubila enega najboljših generalov...

»In če pade on, stopijo na njegovo mesto drugi. Nič se ne izpremeni,« je ugovarjal drugi glas. »Vsa tvoja žrtev bi bila zaman. Ako rešiš življenje, lahko še služiš domovini... Mati moja!« ... Spomnil sem se nanjo. Vedel sem, da leži bolna doma in njene misli me iščejo vsepovsod. Kako bi ji bilo, ko bi prišla strašna vest: ubil je generala in pobili so ga na mestu ...

Videl sem, kako je nesel z žlico hrano v usta, pokusil in prikimal...

, Zdaj!....

(Dalje)

Jean Martin

Iz Mukdena v Peking

Najprikladnejši vlak odpelje iz Mukdena sredi noči. Na kolodvoru brli le nekaj svetilk, ulice so pa komaj razsvetljene. Vsa poslopja so odeta v globoko temo. Ljudje se boje tatov in razbojnikov, ki so po navadi le vojaki neradne armade maršala Čangsvelijana, nič manj pa japonske policije. Noč je vlažna in mrzla. Zaželimo si skodelice vročega čaja ali pa riževega žganja pa se namerimo proti vratom nekakšne okrepevalnice. Skozi špranje proseva žarek motne luči. Pritisnem na kljuko, a tisti mah glasovi utihnejo in luč ugasne. Potrkamo še enkrat-dvakrat. Vrata se slednjič sunkoma odpro, na prag pa plane dedec, grozečega pogleda ter šiloma odrine tistega, ki je bil najbližji vrat in naglo zaloputne za seboj. Bolj varno se nam zdi, da se previdno umaknemo in potrpite brez toplega okrepečila.

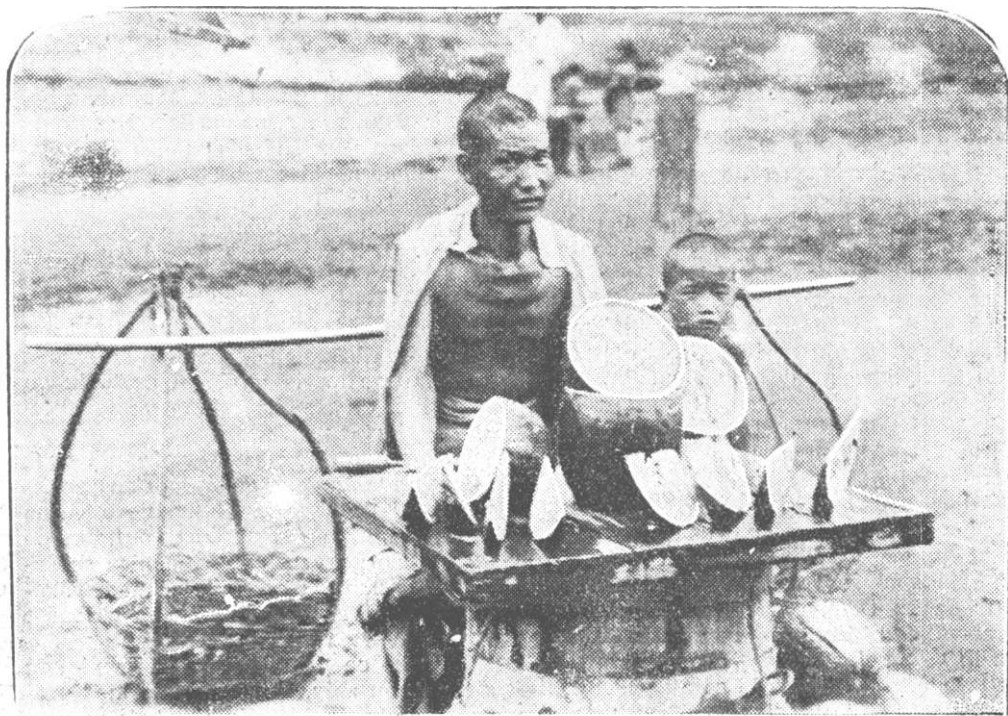
Žejni in premrazeni čakamo potrpežljivo na odhod. Naš vlak je kitajski, dočim so drugi, v južni in vzhodni Mandžuriji japonski, v severni pa ruski. Ko sled-

njič pripelje na postajo, si naglo uredimo ležišča in zaspimo kakor ubiti, ne da bi koga brigalo, kakšen je prav za prav tale vlak, ki nas popelje proti Peking.

Pred odhodom so nam zatrjevali, da je to eden najslabših vlakov, zato nismo bili malo iznenadeni, ko se zjutraj po okrepečujočem spancu prebudimo sicer v starih, a zelo snažnih vozovih. Stregli so nam kitajski dečki v dolgih belih jopičih in v čast jim je treba priznati, da so se brigali prav za vsako malenkost.

V zarji zgodnjega jutra se ustavimo na neki postaji. Zeblo me je kakor prejšnji večer in naglo sem skočil z ležišča. Na peronu je prezebalo nekaj Kitajcev z značilnimi črnimi čepicami na glavi in v dolgih višnjevih oblekah. Policisti, s puškami in nasajenimi bajoneti so stopali od enega konca vlaka do drugega, skušajoč si ugreti premrzle ude.

Nad nedoglednimi rumenimi poljanami, le tu in tam prekinjenimi z lisami grmičevja in presekanimi z vodotoki, ob ka-

Prodajalec dinj na kitajskih kolodvorih.

terih stoje vrste topolov, se poraja novi dan.

Tod so bile velike povodnji. Sicer so pa povodnji v teh krajih vselej, kadar ni ravno suše. Delavci popravljajo razdejanje. Njihovi obrazi se vidijo kakor zveznji režečih se gub. Sama kost in koža jih je, ker ves dan ne jedo drugega ko peščico kuhanega riža. Robotajo pa kakor mravlje. Trebijo jarke, popravljajo železniški nasip in grade vodne nasipe, ki jih bo ob drugi povodnji gotovo spet odneslo.

Zemlja je med najrodovitnejšimi na Kitajskem. Mandžurija bi lahko postala žitnica vseh pasivnih kitajskih pokrajin. Tega se Japonci dobro zavedajo. Ne prizadevajo si brez vzroka, dobiti to deželo v svoje roke. Vendar pa zemlja ni obdelana tako, kakor bi lahko bila, zakaj do 19. stoletja je bila Mandžurija rezervirana zgolj za Mandžurce, ki jih je bilo pa le pičle štiri milijone, tako da pač niso mogli obdelati vse zemlje s svojim primitivnim orodjem. Za druge Kitajce pa je bila Mandžurija zaprta.

Vasice se skrivajo za nasipi od posušene gline in blata. Prebivalcem pa ta obramba še ne zadostuje, marveč si še vsak sam zavaruje svojo kočjo pred zlimi duhovi z enakim zidom, tik preden se pride na dvorišče. Duhovi namreč lahko gredo samo naravnost in če se kateremu posreči priti skozi vrata v prvem obzidiu. DŌtem gotovo obtiči pred drugim.

Ko se je gradila železnica, so se Kitajci bali, da bi utegnili duhovi poslej skakati z visokega železniškega nasipa naravnost v njihova domovanja in vznemirjenje je bilo zaradi teara velikansko. Vendar pa se je slednjič inženierjem posrečilo pregnati njihov strah, češ da bo železniški nasip celo učinkovita ovira za vse duhove, ki prebivajo onkraj proge. Kitajci se gradnji niso več upirali, a kasneje so iz previdnosti vseeno zgradili še tista obzidja, čeprav je tujcu v normalnih okoliščinah nemogoče prodreti v misterij njihovih bivališč — vsaj na deželi ne.

Čim bolj je prigrevalo sonce, tem živahnješe je vrvelo na postajah, mimo katerih smo se vozili. Vozovi tretjega razreda so kmalu natlačeni rumenega prebivalstva. Pred vlakom vse kriči, teka in se preriva, zadaj pa postaja vrsta radovednih gledalcev, ki se ali prepirajo med seboi, ali pa si zamišljeni vrtajo po nosu. Takoj spočetka sem imel vtisk, ki se ga nisem mogel iznebiti za vsega

K. HÄNNY: Medved (lesorez)

bivanja na Kitajskem: da namreč živim v srednjem veku.

Zlasti zanimivi so trgovci. Stroški za prodajalnice se jim zde odveč. Najrajši prenašajo svojo pičlo robo kar v košarah, kar ima to dobro plat, da v primeru nenadnega roparskega napada lahko brž izginejo, odkoder so prišli. Prodajajo pa vsakovrstna čudna živila, ki jim človek nikoli ne bi prisodil, da so užitna. Sadja, ovenelih pomaranč, drobnih jabolk, pastek pa lišiskih orehov v vencih ali na paličicah. Največ pa je posušenih rib in vsakovrstnega mesa v neverjetno pisanih barvah, kopunov, natrtih z neko snovjo, da se vidijo, kakor da bi bili po-barvani z rdečim cinobrom. Na to okusno prevleko se lepijo muhe in prah, ki ga je toliko, da pronica v vagone in skozi potno obleko prav do kože.

Vozimo se mimo napol požganih vasi, žalostnih ostankov zadnje državljanske vojne, ki čakajo, da jih bo nova vojna proti sedanjim oblastnikom požgala do tal. Moderno zgrajene vojašnice se žalostno ujemajo z razpadajočimi barakami. Neizmerna polja služijo za vežbanje vojakov.

Bolj ko se približujemo znamenitemu kitajskemu zidu, ki tvori mejo med pravo Kitajsko in Mandžurijo, bolj pogosti postajajo grobovi, in slednjič zapelje vlak po dolgih urah enolične vožnje na

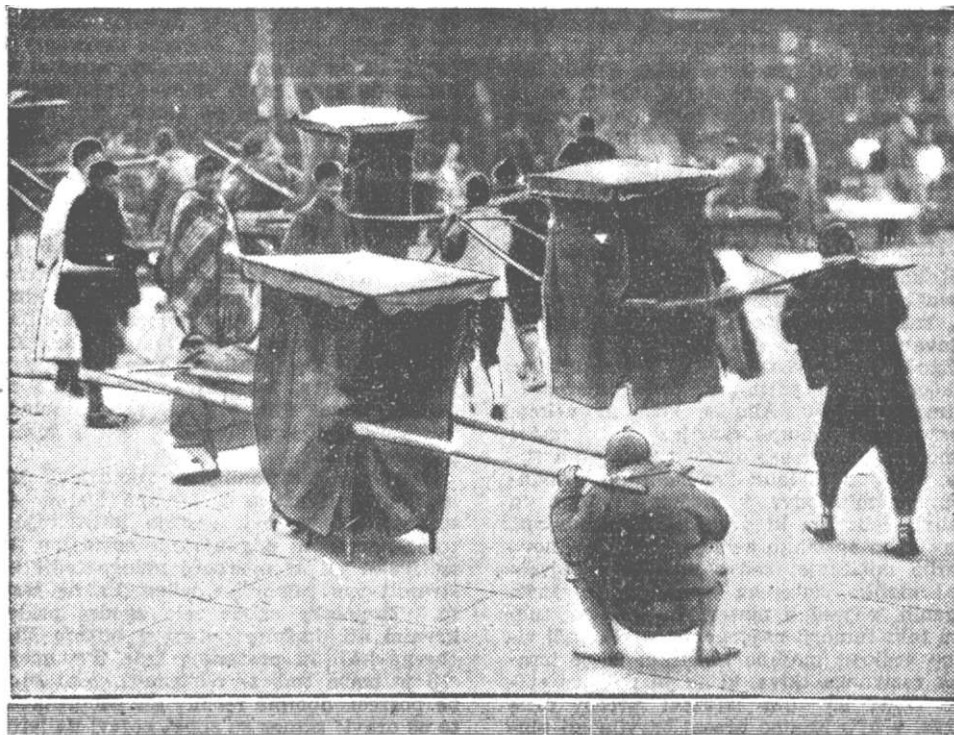
eno samo veliko pokopališče: To je Kitajska. Človeka se loteva občutek neke neznane tesnobe ob misli na usodo vseh teh ljudi, ki jih pokopavajo tu že stoletja in stoletja. Njihovi grobovi se tišče drug drugega. Vsi so enaki. Same prstene piramide, majhne in velike, vseh dimenzij, do prav monumentalnih, ki so vidne že iz daljave. Vseeno kje in kako: Nanizane v vrstah po obronkih, ali pa na slepo raztresene po polju.

V Šanhaihvanu prekoračimo kitajski zid, ki je pa le še velikanska gomila preperelih razvalin in ničemur več ne brani pristopa, kvečjemu še slabim vestem z ledenega severa. Morje je že tako blizu, da se vidi dim vojnih ladij, stražečih na obali. To je mornarica tujih držav, ki mora čuvati važne koncesije in vojaške postojanke, ki jih drže tu velesile za vsak primer.

Izredna vizija je takle prihod na Kitajsko. Povsod se sučejo sredi vznemirjene, neustaljene množice vsakovrstne vojaške uniforme. Vse polno je ameriških mornarjev, strašno pijanih in razgrajajočih, ki so prišli semkaj menda na prvo poskušnjo riževega žganja, ali pa so se samo nalokali preveč viskija,

tukaj, na svobodnih tleh, kar se **res ne** more zameriti tem dečkom iz dežele prohibicije. Kitajce zanima njihova prešernost, a vseeno se previdno umikajo pred temi kolosi. Mnogo pa je tudi pritlikavih anamitskih vojakov s francoskimi častniki, rjavo zagorelimi od orientalskega sonca. Na strehah vagonov se gnetejo angleški pešaki prepevajoč s hrupnimi glasovi. Med množico patroljirajo urni japonski vojaki z bajoneti na puškah, pozorno motreč vse, kar se dogaja krog njih. Ti vojaki so edini, ki dajejo vsemu dogajanju neko resno obeležje, zakaj drugače bi utegnil človek misliti, da je prišel semkaj po neki veliki mednarodni veselici, na dan, ko človek občuti potrebo po osvežujoči mrzli kopalji, za telo in duha, da bi si pregnal sanje, polne pijanosti in umazanije.

Evo, v tej čudoviti atmosferi nas je potegnil vlak mimo Tiencina v Peking. Babilon beraške drhali.

AVTO DALJNEGA VZHODA. Slika s kitajske ceste v dvajsetem stoletju,

Rak in druge nove tvorbe

nogokrat slišimo, da ima kdo raka v želodcu ali kje drugje in da so mu dnevi šteti. Vedno nas je nekako strah pred to boleznijo.

In vendar je bistvo raka v laiških krogih tako malo poznano. Mnogi mislijo o raku, da razjeda človeške organe. To je popolnoma točno. Ni pa res, da mora zaradi tega nastati na mestu, kjer se je rak začel razvijati, rana. Nasprotno. Rak je nova tvorba, to se pravi, nekje v človeškem organizmu začne rasti nekaj mesu podobnega in izpodrivati vse ostalo tkivo. Ta nova tvorba šele naknadno lahko začne razpadati; napravi se na njej rana.

Novih tvorb, katere imenuje medicina tumorje, imamo več vrst. Omeniti hočemo samo glavne zastopnike, da bo postalo vsakomur jasno, kaj so tumorji.

Že vsak otrok ve, da človeško telo ni nekaj homogenega. Ogrodje mu tvorijo kosti, ki prehajajo na nekaterih krajih v hrustanec. Kostni so združene med seboj v sklepkih. Družijo jih mogočne mreže in ojačavajo še posebni povski. To je vezivno tkivo, ki ima samo nalogo vezati posamezne dele med seboj. To tkivo je razsejano po premetnih človeških organih. Koža je en sam mogočen preplet takega tkiva. Na kosteh so pritrjene mišice, med njimi potekajo žile in živci. Kakor pa ima vsaka hiša streho, tako so tudi vse ploske človeškega telesa pokrite kakor z opeko. Epitel imenujem., te vrste celice. Je zelo različen: nizek ali visok, v enem skladu ali v več skladih. Na nekaterih mestih se je pa epitel s strehe tako rekoč pogreznil v globino. Tam ima popolnoma drugačno nalogo: izločuje namreč razne sokove. To so žleze. Možgane v glavi tvorijo razne celice z dolgimi izrastki, snop ceih izrastkov je živec. Te možganske celice tudi veže neko posebno fino tkivo, glija.

Kakor so različni elementi, ki tvorijo človeško telo, vendar vsi rasejo harmonično, tako da morejo človeški organi lepo delovati.

Zgodi se pa včasih, da je harmonija na kakšnem mestu porušena. Tu prihajamo do pojma tumorjev. Ako se kost na nekem mestu začne bohotno razvijati, ie to kostni tumor, ki odriva vse drugo tkivo in ga stiska. Prav tako lahko začne rasti hrustanec. potem vezivo z močnimi vlakni in malimi celicami, ki proizvajajo ta vlakna. Prav tako se lahko začne razvijati v novo tvorbo mišičevje; redko progasto, največkrat gladko, katerega imamo v notranjih organih, največ v maternici: zato so tudi tam taki tumorji najpogostejši. Na koži vidimo večkrat majhne izrastke: to je izrastek vezivnega tkiva, ki ga pa pokriva epitel. Včasih so taki izrastki precej črne barve, v njih imamo precej barvila ali pigmenta. Ti izrastki morejo poslati tudi nevarni, ako se kdaj začnejo divje širiti. Na

koži pa imamo tudi izrastke, ki so rdeči. Tvorijo jih same žile. Včasih pa je tudi cela ploskev kože rdeča. Skratka vsak element človeškega organizma lahko preide v tako novo tvorbo.

Vsi tumorji, ki smo jih tukaj našli, so benigni (dobrohotni). Oni samo odrivajo okolno tkivo. Meja med njimi in normalnim tkivom je jasna, škodujejo samo s svojim pritiskom, ako so postali veliki. Drugače se človek počuti dobro. Operativno jih moremo lepo odstraniti. Po operaciji se ne pojavijo znova. Imamo pa še druge tumorje, ki so vse strašnejši, imenujemo jih maligne. V to vrsto spada rak (karcinom) in še neki drugi tumor, raku precej podoben (sarkom)

Ako se na jezik malo opečemo ali ogrebemo, ako je bil uničen samo vrhni sloj tkiva, t. j. epitel, se ta rana hitro zaraste. Ako pa imamo neko večjo rano, da je bilo uničenih več elementov, se bo ta rana sicer zarasla, ali to novo tkivo ne bo enako prejšnjemu, ampak bo v prvi vrsti čisto vezivno tkivo, brazgotina.

Iz tega vidimo, da sta v človeškem organizmu zlasti dva elementa, ki imata veliko regenerativno sposobnost in torej tudi veliko življenjsko moč; to sta epitel in vezivo.

Popolnoma v skladu s tem so tumorji teh dveh vrst tkiva najstrašnejši. Kot smo že omenili, morejo biti tumorji vezivnega tkiva tudi benigni. Maligni (sarkom) so tedaj, kadar imamo v tumorju izredno veliko celic in le malo vmesne substance in vlaknen. Čim manjše so celice, čim raznovrstnejše in čim mlajše oblike so, tem malignejši je tumor.

Pa tudi tumorji epitela morejo biti, kot smo omenili, benigni. ako se lepo na vezivo. ki je v sredi, v eni vrsti nasele. Epiteljalne celice izgledajo zrele, so si med seboj enake. Te vrste tumorje imenujemo papilome. Kjer pa začne rasti epitel brez vsakega reda na vse strani, imamo maligni tumor, raka, karcinom. Pa tudi rak ni vedno enako malignen. Čim več imamo v njem veziva, tembolj je trd. toliko počasneje rase. Čim več pa imamo mladih atipičnih epiteljalnih celic, toliko malignejši je tumor.

V čem pa tiči malignost tumorjev? Malignost se izražava v izredno hitrem rasteju. Ti tumorji rastejo infiltrirajoče, to se pravi, oni poganjajo v normalno tkivo. Tako je pri operaciji mnogo težje odstraniti vse tumorske celice. Pa ne samo to. Tumorske celice zelo zgodaj pridejo krvnim ali limfnim potem v bližnje žleze (bezgavke) ki postanejo trde. Pri operaciji je treba tudi te odstraniti. Ako se to ne posreči, dobimo recidiv ali pa presadek, to se pravi: tumor se zopet pojavi na istem mestu ali pa na nekem oddaljenem. Poleg tega bolniki z malignimi tumorji rapidno

propadajo. Tumorji začnejo naknadno tudi razpadati

O postanku tumorjev imamo vse polno teorij. Omenim le dve, v katerih je verjetno vsaj zrno resnice. Govor je predvsem o malignih tumorjih. Ena teorija pravi, da se tumorji ob ugodni priliki razvijejo iz zaostalih zametkovih celic. Oplojena jajčna celica se začne deliti. Nastanejo dve: ako bi jih tedaj ločili bi mogla nastati dva individua. Pozneje pa iz gotovih celic more nastati n. pr. samo mišičje in nič drugega. Domneva se, da zaostanejo take mlade celice kje med drugimi zrelimi in se ob priliki začnejo posebno krepko razvijati, rezultat tega je maligni tumor.

Druga teorija pa je teorija o dražljajih. Znano je namreč, da se rak posebno pogosto razvije na mestih dolgotrajnega draženja in da predvsem napada stare osebe. Tako ga imajo ženske mnogokrat na maternici, zlasti tiste, ki so mnogokrat rodile. Zelo često se razvije v želodcu. Na ustnicah se razvije najraje na mestu, kjer je stalno dražljaj od pipe.

Eksperimentalno pri zajcih v ušesu se da s tušem dobiti tumor, ki nazadnje zavzame maligni karakter. V Ameriki eksperimentira miss Snye z velikanskimi množinami miši in je prišla do zaključka, da je dovzetnost za raka dedna popolnoma

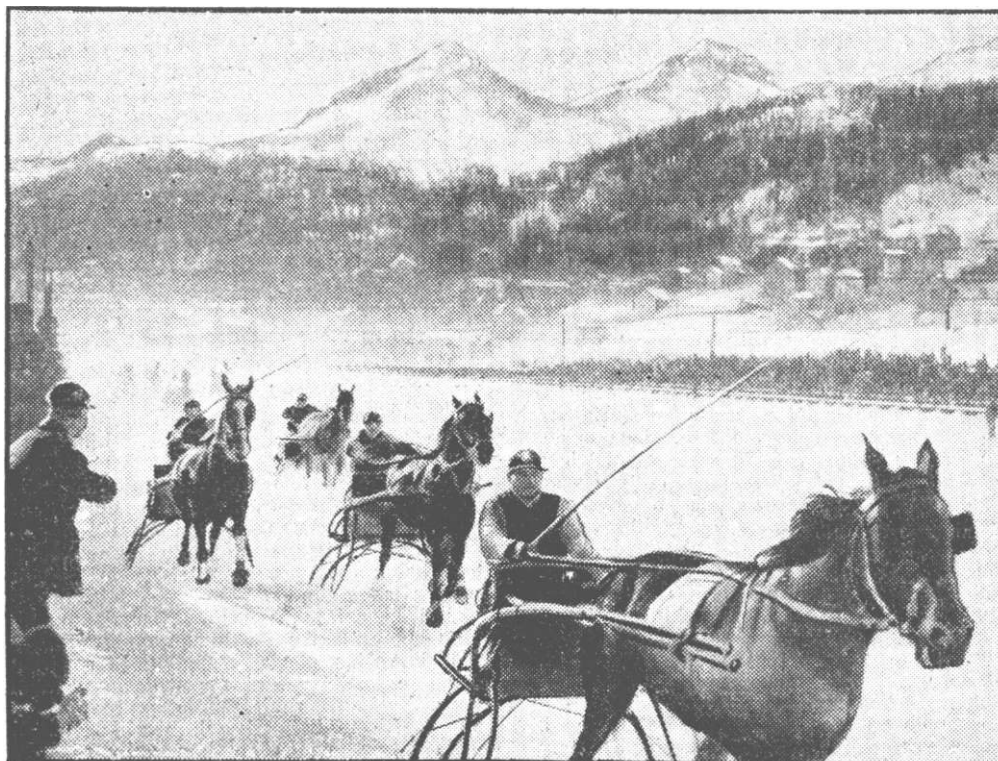
po Mendelovih pravilih. V medicinski literaturi sta sicer znani dve rodbini, kjer je umrlo v več rodovih zaporedoma mnogo oseb za rakom, drugače pa se dednost raka ni mogla dokazati.

Mehanična dražitvena teorija pa je manj verjetna za sarkom, ki se javlja predvsem pri mladih osebah.

Zdravljenje tumorjev, benignih in malignih, je predvsem operativno. Operacija mora biti čim radikalnejša, da se odstranijo vse tumorske celice. Ako poskušamo zdraviti z radijem, tedaj manjše doze tumor še dražijo, da še bohotnaje raste: velike doze pa povzročajo prevelike opekline, kajti lažje je še z nožem najti pravo mejo, do koder naj se vse odstrani, kot z žarki, ki delujejo v tem primeru še predaleč. Dobro pa je kombinirano zdravljenje: po operaciji še obsevanje z radijem. Obseva se tudi tedaj, kadar operacija ni mogoča.

V zadnjem času se poskuša tudi zdravljenje raka na pouoben način kot se zdravijo nalezljive bolezni. Imamo serume, ki delujejo na bakterije toliko kvarno, da bakterije začnejo razpadati. Poskušalo se je to tudi s celicami raki, da bi dobili imun serum proti raku, ki bi njegove celice uničeval. V epruveti smo dosegli sicer že lepe uspehe, ali praktično se ni posrečilo, da bi vsega raka na ta način uničili.

V. K.

KONJSKE DIRKE V ST. MORITZU

Herkulanum vstaja iz lave

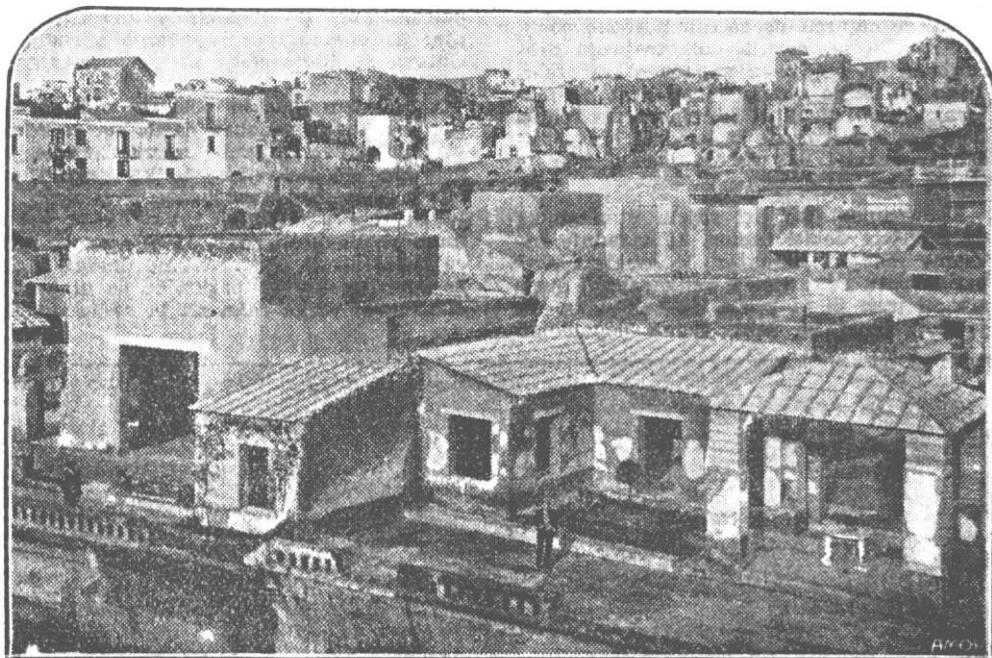
Zadnja štiri leta marljivo izkopavajo žrtvi Vezuva: Pompeji in Herkulanum. Zlasti odkopavajo mesto Herkulanum, ki mu raziskovalci prejšnja desetletja ni posvečali zadostne pozornosti. Izkopine niso zanimive samo za arheologa. Za vsakega človeka je pogled na mrtvo mesto nepopisen užitek. V duhu se povrneš dva tisoč let nazaj, v živo intimnost takratnega življenja.

Odkritje in izkopanje Pompejev je nekoč oplodilo ves takratni kulturni svet. Zdač pa, nekaj let od tega, ko je vstalo iz pušča v-

reste se vrste bujni oranžni nasadi, potni zlatega sadeža med temno zelenim listjem. Nad vso lo prelestjo se pa razpenja temnomodro nebo, s klasčno meglico dima, ki ga puha Vezuv.

Šele tu lahko človek prav razume prebivalce, zakaj se navzlic vsem katastrofam tako zvesto drže tega blagoslovljenega koščka sveta. Srečni morajo biti in bogati, dokler lahko svobodno dihajo v soncu, dokler nad njihovim dihom ne triumfira ognjeni dih vulkana.

Potlej pa oklenejo človeka tesne smrdeče ulice Résina. Iz pisanih, napol razpadlih

Hiše v južnem delu mesta (v ozadju mestece Résina)

skega peska v Tripolisu krasno cesarsko mesto Lept's Magna prisostvujemo vstajenju Herkulana, patrijskega mesta, ki ga je leta 79 pr Kr. skupaj s Pompeji zasula lava. Raziskava je le ta, da so izkopine v Herkulanumu drugačnega značaja in predvsem bolj ohranjene nego v Pompejih, ker je pokrila to mesto debelejša plast lave kakor sosednje mesto. Večina reči je ostalo na ta način skrbno skritih pred nepoklicanimi ljudmi, ki so v srednjem veku uporabljali Pompeje kot dobrodošel kamnolom za svoja zgradbe in tako unčili večino poglobitvenih stavb starega rimskega mesta. Pompeje je pokrivala le tenka plast lapilov, dočim stoji na 20 do 25 metrov debeli plasti lave, ki pokriva Herkulanum, celo mesto Résina.

Od Napolia drž: pod Vezuv lepa avtomobilska cesta, po divno lepi pokrajini. Kraj

hiš zijata siromaštvo in obup. In siromaštvo in tuga gledata tudi iz oči stoterih otrok, ki se igrajo v cestnem prahu. Ljudje se prav nič ne ujemajo z božansko pokrajino. Življenje je že takšno, da morajo biti celo na najskrajnejši točki zemeljske oble beda, umazanost, zanemarjenost in smrad.

In tu pod tem siromašnim mestom, pod tem bednim ljudstvom leži mesto bogatinov, rimskih in kampanjskih patricijev z vilami in palačami: zasuti Herkulanum ali »Ercolano«, kakor ga imenujejo prebivalci.

Tudi večina mesta Résina je že zapisana smrti in se nič več ne popravlja in ne pozidava. Ni škoda zanj. Ljudje pa tudi zaslužijo lepših in bolj zdravih bivališč.

Na morje, na večno lepi zaliv so torej gledali prebivalci Herkulana. Presenetljiva slika se nudi človeku, ko stopi v njega pro-

»trano okrožje. Tik ob vodi se stiskajo vile. Popolnoma razlošno se še vidijo balustrade prvih hiš, altane in belvederi, postavljeni nad vodo. Zdaj so seveda na kopnem in v mesto ee pride od morja. To pa zaradi lega, ker je za časa katastrofo potisnila lava morje za dobr h 180 metrov prof od nekdanjega brega. Najprvo se vidijo stare izkopine, ki pa jih je nemogoče arheološko in zgodovinsko pravilno opredeliti. Kol ko se je tu pogrešilo se sploh ne da povedati. Koliko je pokvaril sam Burbonec kralj Karl III. 1737, ko ie dal po svojih kaznjencih na galerah kopati podzemeljske rove, vse navzkriž skozi lavo, brez ozira na posamezna poslopja. kl so se na ta način poškovala ali celo popolnoma uničila. Še danes naleti človek pri vsakem koraku ca te podzemeljske galerije.

Od tod dalje pa se odpira povsem nov mestni del. Ob tesnih ulicah se dvigajo palače do treb nadstropij, kakršnih ni v Pompejih. Na vsakem vogalu stoji vodnjak in na vsakem krzišču so majhne prodajalnice z ostanki zogljenela pšenice, ter lončeni vrči, polni žita in olja. Tu in tam so ohranjeni lični domači altarčki s freskami. Na freskah prevladuje zelena barva mesto rde«e, ki je značilna za pompejanske slikarje. Tudi terme, velika kopališča za ženske so že vstale izpod lave. Vse je tako živo, kakor da bi še vedno sedele v čakalnici dame antike, čez marmornate klopi so obešena njihova oblačila. Na tleh od mozaika se igrajo delfini in tritoni. Vsak si lahko privošči toplo kopal v velikem marmornatem baizenu. Zunaj je palastra, prostorni igralni prostor, v katerem ee kopljejo gola telesa v svežem zraku.

Toda kakšno bogastvo in kakšna živa intimnost vladata še v notranjščini hiš. Nekatera poslopja so zgrajena aa poseben na-

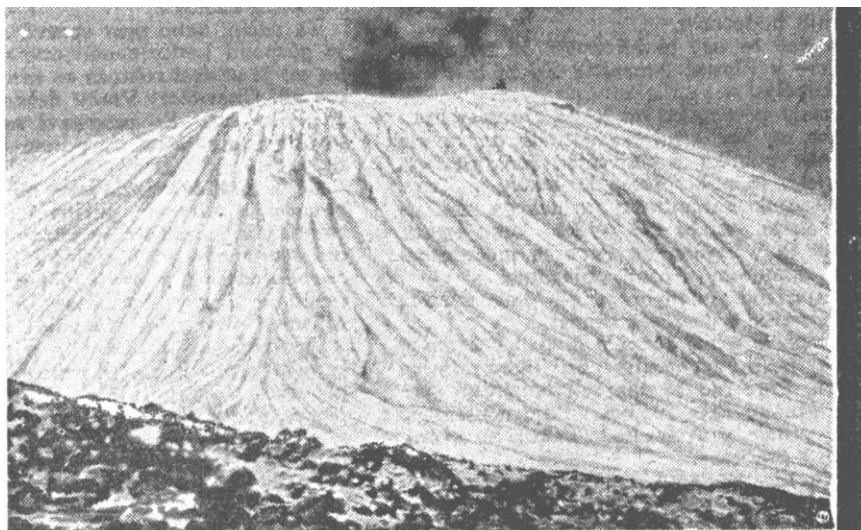
čin, da jim ni mogel škoditi potres. Okna z železnimi rešetkami so dokaj pogosta. V gornja nadstropja se lahko pride še po starih stopnicah. Vrata se odpirajo, zogljenela sicer, toda iz pravega, starega lesa, ki se zdaj konservira z vodnim steklom. III ^sa ta vrata imajo moderne šarnirne ključavnice, ki po tem takem niso bile izumljene še na Angleškem.

Med hišno oaravo se najdejo ee cele lesene omare. Ena se vidi n. pr. pri posteljah v prvem nadstropju. Poleg leže igralne kocke, statuete, steklene vaze, posodice olja in ličila ter vsakovrstne pineete. V kredenčnem prostoru poleg obednice 6toje torte, zogljeneli datelfi, česen, uteži iz marmorja, sita, posode za sladkor, in še vsakovrstne druge kuhinjske priprave. Najbolj ganljiva je pa solzna posodica, ki so jo našli v neki pravkar odkopani hiši. Domači so namreč lovili solze, ki so jih pretakali za rajnkim, v Pčne steklene posodice, ki so jih potlej postavljali pokojniku v grob.

Čudovito realističen ik n. pr. kip pijanega Herkula, ki ravno opravlja svojo potrebo, ali pa marmornata skupina jelena, ki ga napadajo pei.

¹ Vrtovi so obdani s stebričjem in mareikak kepitel je tako bogato in fantastično okrašen, da bi ta slog najpravičnejše imenovali antični barok. Še zanimivejše od te izgajene umetnosti pa je vse tisto, kar so nespretne roke igraje ali pa iz prešernosti načrtale po zidovih in kar daje morda najvernejšo sliko atmosfere, ki je vladala v tisti davni dobi.

Gledališče je bilo odkrito že pred delj časa čisto po naključju. Toda še zdaj se mora spustiti človek 27 metrov globoko pod mesto Resino ee si hoče ogledati oder ia

VEZUV V SNEŽNI OBLEKI

garderobe. Tu je ostal v lavi odlitek neke igralske mase, ki je za čuda podobna Mus-solmijevi glavi.

Še mnogo bi se dalo povedati o znamenitostih in izkopinah Herkulana. Tod prihaja na dan čisto nov svet, poln prose-

nečenj. To mesto ni morda dvojnik Pompejev. Herkulanium nam odkriva novo sliko antičnega mesta. V njem se še čuti dih privatnega življenja antičnega človeka, v nasprotju s Pompeji, ki so bile bolj šablonsko trgovsko naselje.

T R A K

Tako sem prišel k filmu

Nikdar nisem mislil na to, da bi šel k filmu. Nemi film me ni mikal, zakaj prepričan sem bil, da je moja umetnost brez mojega glasu samo torzo. Nekoč bi se bil skoraj izneveril svojim načelom. Takrat je prišel ameriški izdelovalec filmov Irving Thalberg « svojo ljubko ženo, gospo Normo Shearer k meni na obisk. Oo! Oo! me rotita, naj vendar pridem k filmu, šn naposled sem pristal, da napravimo poizkusili snetek. Oba sta bita z rezultatom zelo zadovoljna in polna navdušenja. (Priznati moram — jaz tudi!) Thalberg me je hotel tatej nastaviti, toda plača, katero je mogel ponuditi, ni bila niti tako visoka kakor pri podjetju Casino de Parie, kjer sem takrat nastopal. Tako sem odklonil in dejal same-mu sebi: »To pot, moj dobri Maurice, se je treba od filma posloviti. Najbrže ne boš nikoli viidel Hollywooda.«

Hollywood ne videti — nisem smatral za posebno nesrečo, zakaj v fcaiko sijajno kariero nisem verjel. Thn'berg se je prav prijazno vedel, in pred kamero sem se čutili prav tako doma kakor na deskah. Kratko rnalno nisem imel povoda biti nezadovoljen, zakaj na odru sem Vnel sijajne uspehe, da si boljših želiti ne bi bil mogel. Razen tega sem imel v žepu več sijajnih ponudb za bližnjo bodočnost.

In vse to naj bi bil pustil za negotovo kariero v filmski Ameriki? To bi bila slaba kupčija!

Kmalu potem, ko mi je bil Douglas Fairbanks na vse kripnje zagotovil, da hi me filmska publika z največjim navdušenjem sprejela, je prišel Jesse L. Lssky v Pariz. Predsednik Paramoumta je nekega dne izrazi! željo, da bi rad videl, kako igram. Prišel je v Casino de Parie in me obiskal med odmorom v moji oblačilnici.

Najin prvi pogovor je bil prav mlačen. V Ameriko nisem več zaupal.

f.nskv je tetej zadel v živo: »Vaš način petja vam zagotavlja pri filmu sijajen uopeh. Prav rad bi napravil poizkusni snetek. Mnogo časa nimam. Pojutrišnjem se epet vrnem v Ameriko. Takoj bi morali priti v atelje.«

»To ni potrebno,« sem mu odgovoril. »Poizkusni snetek že imam, ki še ni bil nikjer uporabljen in kateri vam bo lahko vse pokazal, bar potrebujete.«

»Dobro. Kdaj ga lahko vidim?«

MAURICE CHEVALIER

Bilo je ob desetih zvečer in zvor.ee je naznanil konec odmora. Zato sem kratko odgovoril: »Pokličite Paramount in naj pridejo ljudje sem. Opolnoči vam lahko pokažem snetek.«

Ta način, kako sem spravil stvari v tek, je gospodu Lasivju očitno ugajal. Krepko mi je štiskal roko in se zasmeljal: »Vsej ste mi, Chevalier! Vražji dečko ste in znate rabiti čas. Po predstavi vas pridem e svojim vozem iskat. In potem si bova stvar ogledala.«

Če bi zdaj rekel, da sem bil po tem razgovoru še miren in pazljiv igralec, bi bila to suha laž. Srce mi je burno utripalo. Videl sem moža, ki je odločal o moji usodi, mirno sedečega v svoji loži in nehote sem mislil na sijajno bodočnost, ki bi jo utegnili imeti pred seboj, če pojde stvar gladko.

Opolnoči so si Lf.skv in njegovi spremljevalci ogledali moj oizkusni snetek. Ob pol dveh zjutraj je ležala pred menoj podpisana pogodba.

Čez mesec dni sem se odpeljal v Ameriko. Prvi film, ki me je čakal, je bil film »Pesem Pariza«. Sledili so: »Ljubavna parada«, »Veliki ribnik«, »Paramountova parada«. »Majhna kavarna«, in moj najnovejši film »Smehljajoči se poročnik«. No, in to še dolgo ni konec! Maurice Chevalier

Б Р Ш Ш Б Н У Т Б
 таа Р О Т О В А Н 7 А

Običaji v stari Japonski

Vzhod je vzhod, zapad pa zapad, toda ljudje z zapada potujejo že leta in leta na Daljni vzhod ter ce zanimajo za šege in navade orientalskih narodov. Tudi z 'zhoda prihajajo zdaj čedalje česče obiskovale na zapad, da spoznajo naše običaje, ki se jim seveda prav tako čudijo, kakor mi njihovim.

Inozemci, ki so prvokrat videli japonskega cesarja v njegovi ekvipaži, so se morali smejati ob pogledu na njegovega dostojanstvenega kočijaža, oblečenega v pižamo, kakršno si oblečemo pri nas na zapadu, kadar ležemo v posteljo. Nič manj pa se ni muzala tista mlada japonska dama, ki je na neki ulici v New Yorku zagledala <legantno Američanko v plašču, okrašenem na hrbtu z ornamentom od japonskih črk. Tiste črke so namreč pomenile besedo »ognjegasec«.

Naši običaji so dostikrat diametralno nasprotni japonskim. Tako n. pr. pri nas vstanemo, kadar hočemo komu izkazati spoštovanje, Japonci pa se spusti na tla. Mi spimo v mehkih posteljah, z mehкими blazinami, Japonci pa na trdih žimnicah z lesenim tnalom pod glavo.

Pri nas se kopajo domači posamično, na Japonskem pa vedno vsa družina skupaj. Mrzla prha velja nam za užitek, Japonci pa jemljejo vedno tako vročo vodo kolikor se le da. Ko stopimo v hišo si snamemo klubuk, Japonci pa si sezujajo čevlje. Na zapadu pravimo, če prinesemo gostitelju kakšno darilce, da smo ga skrbno izbrali in da mu bo po vsej priliki prav koristno. Na Japonskem pa dokazuje obiskovalec, da je njegov dar brez vrednosti in najbrže tudi ne za rabo.

ženimo se pri nas šele potlej, ko smo se zaljubili in se je ljubezen zadosti poglobila, vsaj po navadi. Na Japonskem pa je podobno kakor pri muslimanih: ženin in nevesta se dostikrat poprej sploh ne vidita in si razvemata ljubezen šele po poroki. Slikar z zapada si postavi platno navpično na podstavek, japonski umetnik pa riše na papir, ki leži pred njim na podu.

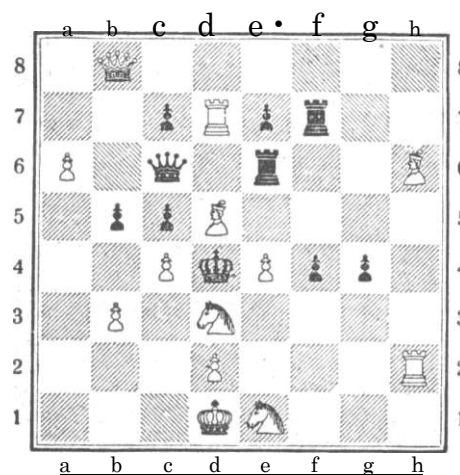
Posebno različni in zaradi tega neusahljiv vir iznenadenj na obeh straneh so pa odnošaji med moškimi in žensko. Tako je n. pr. pri nas običaj, da gospod izkazuje dami pozornosti, obratno pa postreže na Japonskem ženska moškemu.

H S A H H

Problem 4

I. Wilner

1. Nagrada »Problemi in študije« 1923.

Mat v 3 potezah.

Rešitev problema 3.

1. Df2 — d2.

K sliki na ovitku

Ovitek današnje številke našega obzornika krasi »SKOK CEZ KRIZO« — delo našega znanega slikarja Hinka SMREKARJA,

KARIKATURA

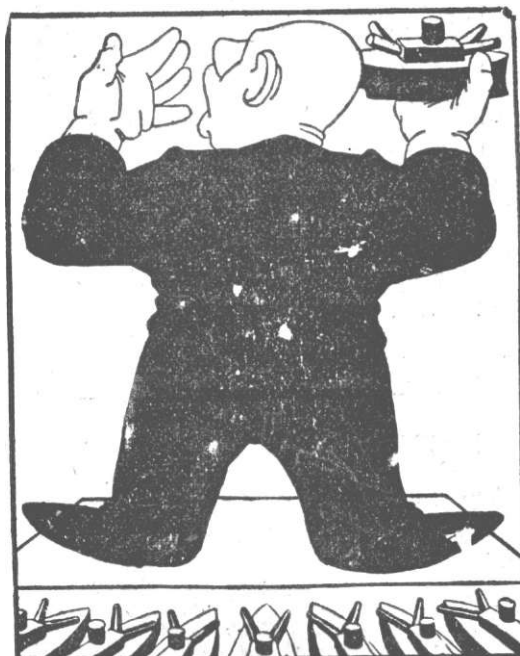
K razorožitveni konferenci v ženevi

»In predvsem, gospoda, razorožimo naše ženske!«

Vojna in mir

»No. bomo pa potopili spet star Čoln, da bo naša razorožitev Doj vidna!«

In njega ni več v ženevi . . .
ARISTIDE BRIAND (karikatura holandskega risarja L. Raemaekersa)

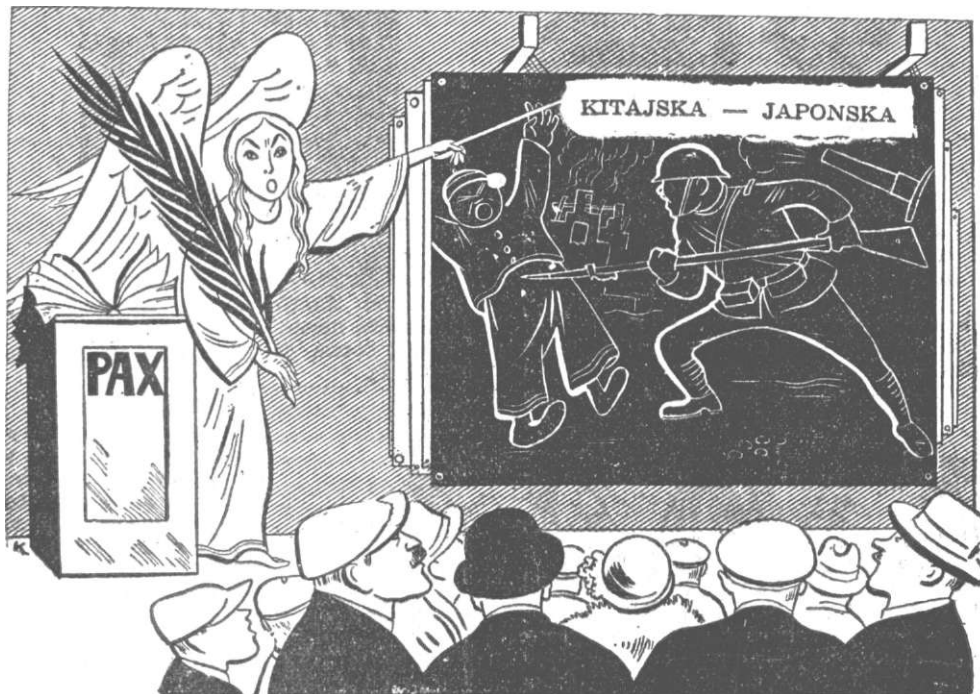
ljubezni, sledi iz tega, da se mora vse, kar leži v smeri tega smotra, po bistvu ljubezni smatrati zapovedano, vse pa, kar je temu smotru na poti, prepovedano kot »greh« proti »duhu ljubezni«. In tako ima ljubezen s svojim posebnim bistvom to smislo svoje posebne notranje zakone, in je vodilna misel socialne etike, da te »zakone« najde in jih zabeleži.

Z druge strani pa posega ljubezen kot »suverena« vrhovna naravna sila v življenje i posameznikov i zajednice to se prav nič ne ozira na nobeno drugo vr-idnoto in namen, na zakone in uredbe; ona torej v svoji »nespametl« to »zaslepljenosti« lahko povzroči največje neredne in inčl velike vrednote; iz tega izhaja druga vodilna misel seksualne etike; da se uvrste ljubezen, ta naravna sila, in njej lastne erotične vrednote med vse ostale člo/eške vrednote. Rč.

Trinajstica

Vraže iztežka mro. celo v stoletju, ki se šteje za prosvetljeno. Lani n. pr. — piše Daily Mirror — je moral parnik Mauretania odgoditi svoj odhod, da ne bi pripravil v strah to grozo ljudi ki se boje vkrcati na petek 13. Naši sodobniki so tako nespametni glede vraž kakor predniki. Se je mar zmanjšalo število njih, ki verujejo v ugodne in neugodne napovedi, se plašijo

petkov in sov, kakor tudi razbitih zrcal ter si štejejo v srečo ako srečajo črnega mačka oziroma najdejo konjsko podkev? Trinajstica Ima velik družabni pomen in vsakdo pozna skrb to stisko gospodinje, ki se ji napoveduje trinajst gostov za mizo. Po klinikah ne nosi nobena soba številke 13. Tudi neki hoteli ravnajo takisto. Vzgoja je preslabotna da bi poinela to nesmiselno babjeverstvo. Celó jako naobraženi in tankoumm ljudje verjamejo v take abotnosti. Tako neki angleški pisec postavlja na svoje knjige simboličen znak, ki naj mu zagotovi uspeh. Značilna 1e v tem pogledu tale zgodbica: Neki svobodnomiselnik se je rogal ljudem, ki imajo dovolj šibke možgane, da bi si upali iti pod lestvico. »Kar se mene tiče,« je izjavil, »nisem praznoveren: kadar moram iti pod lestvijo držim figo v žepu — pa je vse v redu.« Ondan so tuji listi poročali, da je angleški načelnik skavtov pozval pametne čitutelje, naj pretrgajo verižna pisma, kakršna krožijo po svetu. Sam jih je toliko in toliko uničil, pa se ni še nobena grožnja uresničila če pomislim, da smo pred štirimi meseci v Ljubljani podpisovali tak papir, kjer je stal na prvem mestu Luigi Pirandello, za njim pa še polno svetovno znanih imen! Pisec teh vrst se je dal tudi speljati na led — s skrito mislijo, da bo pola prišla v roke kakemu zbiralcu avtogramov: pa naj ima svoje veselje! —e—

»Mirovni angel« gospodom na razorožitveni konferenci: »Japonska, najboljša učenka Evrope, sledi vzgledom svoje učiteljice. Dajte ji vendar boljše vzglede!«

HUMOR

Obisk

»Krasen dečko je Peter! Oči ima kar materine!«

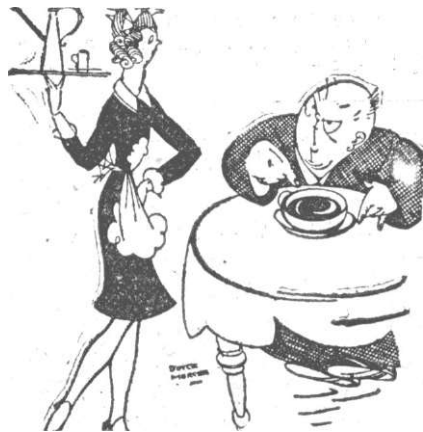
»In nos ima očetov!«

Peter: »In hlače od svojega velikega brata!«

On: »Kaj, to reč na tvoji glavi imenuješ ti klobuk?«

Ona: »Kaj, to reč pod tvojim klobukom imenuješ ti glavo!«

»Ta kakao ima okus kakor kava!«

»No, potem pa ste pomotoma dobili kavo!«

»Glavni! školjke so strašno majhne, in tudi sveže niso!«

»No, potem je pa dobro, da so tako majhne!«

Umno postopanje

»Ti, hitro! Nekdo ti je odnesel tvoj težki kovčeg!« — »Saj vem, bedak. Ali meniš, da bom dajal možaka prijeti, preden ne pride do kake avtotakse?«

In? — Da. Mar ni čudno, da ga ni prepoznal? Ali mu ni položil na jezik svojega pravega imena? Zakaj se izogiba spregovoriti njegovo ime? Ali se je res tako spremenil, da ga ne more prepoznati sošolec, ki sta si bila zmerom dobra? Prijatelj, ki mu je bil zaupal svojo ženo, ko je moral na vojno? On, ki mu je bil zvest tovariš, ko je morilna manija prignala tudi njega na fronto? In sploh — zakaj ga ne vpraša, čemu je imenoval prav to ime? Ali res ne razume? Niti zdaj, ko mu je povedal jasno in določno, da ni Rus? In kaj naj bi tičalo po njegovem mnenju v besedah, ki jih je bil izrekel v nadi, da bo razvnel njegovo radoznalost? Ali ni njegovo vznemirjenje le umetno, vnanje, preračunano? Toda čemu? Nemara pa — ga noče prepoznati! To bi utegnilo biti res, toda têga ne bi bil nikoli pričakoval pri njem. In kakor da hoče prepoditi mučne misli, ki so mu vrvale v vročičnih možganih, je segel po praznem kozarcu, ga naglo nesel k ustom ter ga z nevšečno gesto takoj spet postavil na mizo.

— Govorite, pojasnite vendar! je natočil profesor, čigar obraz se je znova zresnil.

Jegorovič je odrinil kozarec od sebe:

— Nisem in nočem veljati za pustolovca.

Njegov glas je bil odločen. Njegov pogled krepak in resnoben.

— Robert! se je vzravnal. Ali me res ne poznaš več?

Profesorju sta omahnili roki. Kratki dihi so izdajali grozljivo presenečenje. Njegov obraz, ki se je bil prvi mah povoščenil, je zardeval in iz oči, ki so strmele vanj, se je zasvetilo srdljivo čuvstvo. Hotel je spregovoriti, toda ustnice so se stisnile in lica so mu zatrepetala v živčnih tresljajih.

— Da. Jaz sem. Ferdo Romih. Tvoj sošolec in prijatelj, ki si ga blagovolil včeraj povabiti na obisk.

Profesorjev koščeni obradek se je zdajci premaknil. In kakor mu je prej zaprlo sapo, tako se mu je zdaj razvozijal jezik:

— Ferdo? Ti si, Ferdo? Seveda si!

Skočil je pokoncu, ga prijel za obe roki in ju stiskal, nepretrgoma ponavljajoč njegovo ime.

— Da, Robert, jaz sem, je izrekel Romih.

Zvok njegovega glasu je izzvenel v poudarku zadnje besede.

— Na tvoje zdravje in na tvojo srečo! je vzdignil profesor kozarec in trčil z Romihom, ki se je nenadno zamislil med naraščajočim Robertovim navdušenjem. Opazil je bil, da se prijatelj ne čuti trdnega v svoji radosti in da plamen njegovih pogledov ni topel. Zdelo se mu je, da veselje, ki tako iznenada spremeni čuvstva, ne more koreniniti v bistvu iskrenosti.

kost, je kimal prosefor z glavo.

— Malenkost? Bo že tako! je spustil Romih dim svoje cigarete pod strop.

— Ne razumi me opak! Hotel sem reči: zdaj, ko je vse, kar si moral pretrpeti, za teboj, ko ni več možnosti, da — da———je iskal profesor besede.

— Ni več možnosti? Za trpljenje nemara? se je trpko nasmehnil Romih.

— Za trpljenje, ki je bilo! Toda pustiva to! Rajši mi povej, kje si blodil vsa ta leta? In———

— In?

Profesor je pomolčal, potegnil z roko preko čela in rekel:

— In zakaj si se vrnil s tujim imenom? Zakaj se nisi dal prepoznati včeraj?

— Prijatelj! Upam, da te smem imenovati prijatelja.

— Dragi Bog, kaj pa misliš! Odsotnost vendar ne more spremeniti ničesar —

— Hvala. Vse ti razjasnim. Morda še nocoj. Ali jutri. Ali kdajkoli. Zato sem te iskal. Zato sem ~~rekel, da me je privedel semkaj dobrohoten slučaj~~

V Romihovih možganih s'je je iznenada oglasila zavest: čemu ti ovinki? To ogibanje in umikanje?

Prijel ga je za desnico ter jo krepko držal v svoji:

— Robert! Obljubi mi, da boš iskren z menoj! Ali mi obljubiš?

— Obljubim. Prijatelja sva.

Romih je spustil njegovo roko. Prisedel je bliže k njemu in vprašal bolj z očmi kakor z besedo:

— Zakaj si rekel, da sem — bil?

Profesorjeve obrvi so se vzbočile.

— Ne razmišljaj, Robert! Govori, povej! Obljubi mi, da boš iskren nasproti meni.

— Kako naj ti povem, da te ne bo———je povetil profesor roko.

— Ne boj se zame! Beseda me ne bo ubila.

•— Ne beseda, ampak resnica te bo prizadela.

— Če je resnica v tem, da si me imel za mrtvega, sem živ in zdrav, kakor vidiš.

Profesor se je oddahnil. Privzdignil je napol sklonjeno glavo, mu pogledal v oči in rekel:

— Vsi smo te imeli. Toda zdaj———

•— In ona? Moja žena?

Profesorjev pogled se je zmedel.

— Bina? je rekel tiho, skoraj slabotno.

— Tudi ona?

— Gospa Albina———so zagorela profesorju lica.

Romiha je vzravnal ponos, da pozna skrivnost svoje lastne smrti.

— Tudi ona naravno je rekel z rahločutnim glasom.

— Kdaj ste zvedeli? Kako ste zvedeli? je planilo Romihu iz ust.

— Prijatelj, zdi se, da si preveč, vznemirjen. Ali ne bi bilo morda bolje, pametneje, da odloživa fo stvar?

Romih si je odkril obraz in se uprl s komolcema ob mizo. Njegov pogled je bil nestrpen.

— Zmerom sem te poznal kot hladnega, preudarnega moža, je nadaljeval profesor, in takšnega te želim videti tudi nocoj.

— In takšen tudi sem. Le zakaj bi ne smel zvedeti nocoj stvari, ki je zame, za vso mojo bodočnost lahko odločilna ali vsaj pomembna? Ni razloga, da bi se ne smelo govoriti o tem še nocoj. Stori mi to uslugo in povej, kar veš. Vse in tako, kakor se je zgodilo. Hvaležen ti bom.

Romih je odgovoril mirno, toda dobro se jê zavedal, kako se je moral siliti, da je obvladoval misli, ki so mu uhajale k ženi.

— Dovolj, da pripomnim: zase nimam prav nobenega povoda, da bi kaj zamolčal ali prikrikl. Edini pomislek je ta, da bi ti morda ob drugi priliki povedal bolje ali — ne vem, kako naj se izrazim — točneje, ako bi te videl mirnejšega

— Dvomim.

— Dobro. Stvar je silno enostavna. V '.Dnevniku' je izšla kratka vest, da si umrl v ujetništvu. Kraja si nisem zapomnil.

— Kdaj?

— Lanskega aprila ali maja.

— In ste verjeli? Brez dokazov?

— Počakaj, prosim te!

— In ona? Iz tvojih prejšnjih besed sklepam, da si moral govoriti z njo o moji smrti.

— Potrpi vendar! Stopil sem v uredništvo in prosil, naj mi povedo, odkod so dobili to vest.

— Si storil to iz lastnega nagiba in zakaj?

— Ne. Na njeno prošnjo.

— In kaj si zvedel?

— Bil sem ponovno tam in vselej so mi rekli, daje vest zanesljiva, da pa ne vedo več, odkod so jo prejeli.

— Lepa zanesljivost!

— Sam glavni urednik, moj dobri znanec, mi je skušal to raztolmačiti in me preveriti, češ da ne sprejmejo nobene stvari, ako ne vedo, kdo jo je poslal, da pa nimajo spomina za take malenkosti. Urednik, ki jo je uvrstil, se je sicer spo-

— Ne bodi ironičen! Ti bi storil isto v sličnem primeru. Če ne meni, pa komu drugemu.

— Morda. Ampak — hotel sem reči — Da, hotel sem. te vprašati, ali si napisal - tudi osmrtnico na njeno željo?

— Ferdo?

— Oprosti!

Romihov obraz se je stemnil. Prsti njegovih rok so nemirno udarjali po mizi.

— Kje pa je zdaj?

— Gospa Albina?

— Da, nesrečna vdova. To me bo vesela! je dejal s podsmešnim glasom.

— Ferdo, prosim te, ne govori tako! Kolikor jo poznam, ji delaš krivico.

— Mogoče. Kdaj si jo videl zadnjič?

— Še danes. In sicer dobesedno? Govoril nisem že dolgo z njo.

— Ali ji pristojna črna obleka? Zdaj, ko je vdova?

— Prijatelj, nehaj!

— Kaj pa je na tem hudega?

— Nič! je dejal profesor skoraj osorno ter pozdravil mladega gospoda, ki je obstal med vrati v sobico.

Tudi Romih se je okrenil in videl mladega uradnika s policije. Neprijeten občutek mu je stegnil roko. Zagrabil je kozarec in ga izpraznil. Ko je uradnik odšel, je rekel s trdim glasom:

— Lepo poznanstvo!

— Stalen gost našega omizja. Dober človek. Kako pa veš, kdo je?

— Kako? Vprašaj ga!

V tem trenutku se je spet prikazal uradnik in namignil profesorju, ki je vstal in stopil z njim za vrata.

— Od kdaj poznaš tega gospoda? je vprašal uradnik.

— Dvajset let, če ne več.

— Ne norčuj se!

— Čista resnica.

— Saj je vendar Rus! Arhitekt Jegorovič.

— Kaaj? Kako pa veš to?

— Je ali ni?

— Je. Arhitekt je, Jegorovič pa ni!

— Ne šali se, prosim. Zadeva je resna.

— Za zdaj bodi miren. Moj sošolec je in prijatelj. To naj ti zadostuje.

Ko se je profesor vrnil k mizi, se je Romih zaničljivo nasmehnil in rekel:

— Ne vem, kaj sta govorila, toda dobro vem, da je stegnil krempelj po meni!